

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 188
Yıl 47/4
Ekim 2018

Üç ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
İdris Alhanlıoğlu
Yazı işleri müdürü
İpek Dağlıoğlu
Yayın danışmanları
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel

Dergi Tasarımı Kapak Tasarımı
Kubbealtı Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Uygulama
Melik Uyar

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli
Yurtiçi: 40.- TL.
Kurumlar: 40.- TL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:
Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı Arı Matbaası 31 900
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul
Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

7	Sâmiha Ayverdi'den Emin Bilgiç'e Bir Mektup
10	Sâmiha Ayverdi Şânında <i>Özcan Ergiydiren</i>
19	Ferâgat Hırkasını Giyenler <i>Prof. Dr. Semahat Yüksel</i>
31	René Gu��non ve Türkiye Doğu - Batı <i>Prof. Dr. Mustafa Tahralı</i>
47	��zmirde Bir Rif��i Şeyhi Süleyman Hay��ti Aktuğ <i>Prof. Dr. Mehmet Demirci</i>
53	Mithat Cemal Kuntay'a Vefâ <i>Hicran Göze</i>
65	Bir Gravür ��zerinden Osmanlı Kent Peyzajı Anlayışı Hakkında Düşünceler <i>Prof. Dr. ��br��him N��man</i>
71	Abdülhak Şinâsi Hisar ve Boğaziçi Medeniyeti <i>Prof. Dr. Abdullah Uçman</i>
85	Ciğerdelen ve Safiye Erol <i>Celil Altınbilek</i>
91	Okuduklarım, Duyduklarım, Gördüklerim <i>Kemal Y. Aren</i>

Değerli Kubbealtı Dostları

Bu senenin son sayısıyla karşınızdayız. Sizi yine birbirinden değerli yazılarla buluşturacağız.

Başta Sâmiha Ayverdi'nin Emin Bilgiç'e mektubu olmak üzere vefâtının 9. Yılında İlhan Ayverdi Hanımefendi için Prof. Dr. Semahat Yüksel'in yazdığı "Ferâgat Hırkasını Giyenler", Prof. Dr. Mustafa Tahralı'nın yakın zamanda çıkacak kitabında geniş mâlûmat bulacağınız "René Guénon ve Türkiye Doğu-Batı" isimli yazısı, Prof. Dr. Mehmet Demirci'nin İzmirli Rifâî Şeyhi Hayâtî Baba hakkındaki makâlesi, Hicran Göze'nin Midhat Cemal Kuntay için yazdığı yazı, Prof. Dr. İbrâhim Numan'ın Osmanlı kent peyzajı hakkındaki yazısı, Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın "Abdülhak Şinâsi Hisar ve Boğaziçi Medeniyeti" başlıklı yazısı ve 22 Ekim 1964'te Hakk'a yürümüş olan Safiye Erol Hanımla ilgili Celil Altınbilek'in yazısı bunlardan bazıları. Zevkle okuyacağınıza emîniz.

Kış dönemi faaliyetlerimizin başlayacağı ekim ayında kurslarımız, konferanslarımız ve tez sunumlarımızla hizmetimiz devam edecek. İnternet sitemizde yayınlanan programlarımızda görüleceği üzere bu sene de birçok kıymetli ilim ve fikir adamını dinlemek imkânını bulacağız.

Kitap yayınlarımız da sonbaharla birlikte gerek baskısı tükenenler gerekse yeni yayınlar olmak üzere devam etmektedir. Size yeni yayımlanan ve yayımlanacak olan kitaplarımızdan bir nebze bahsetmek isteriz:

1.Prof. Dr. Mustafa Tahralı'nın *Çağ ve Hakikat René Guénon'*

dan Seçme Makāleler ve Yorumlar isimli eseri yayınlandı.

2. Prof. (h.c.) Uğur Derman'ın *Ömrümün Bereketi 2* isimli eseri çok yakında elinizde olacak.

3. Hüseyin Kıyak'ın *Mızrabı, Yayı ve Kalemikle Mesut Cemil* adlı eseri yayınlanmak üzere.

4. Dr. İnci Ayan Birol'un *Klasik Devir Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı* isimli eseri de yazarı tarafından tekrar ele alınmış yeni bir eser olarak yeniden basılıyor.

Bu sayımızla aboneliğiniz sona ermektedir. Yeni yıl için yenilenmenizi rica eder yeni sayılarımızla buluşmayı dileriz.

NOT: Yıllardır değişmeyen abonelik ücretimiz bu sene için 40 TL olmuştur. 📌

Sâmiha Ayverdi'den Emin Bilgiç¹'e Bir Mektup

29.5.1974

Muhterem Beyefendi,

Mektubunuzu aldım. Teveccühünüze teşekkür ederim. Son derece mühim olan muhtevâsına da fevkalâde mütehassıs oldum. Mevzîî mâhiyette olan bu teşebbüs son derece takdîre şâyan olmakla berâber bütün bunların ancak bir maârif politikasıyla gerçekleşebileceğini öteden beri düşünmekteyim. Zîra memleket sathına şâmil ipuçlarını tutan merkez Maârif Vekâleti olduğuna göre hükûmetin maârif politikası bu anlayışa kaydırıldığı takdirde ancak o ana merkezden memleket sathına yayılacak bir felsefenin memleketin bütününe nâfiz ve sözü geçkin olacağı âşikârdır.

Bununla berâber lutfedip göndermiş olduğunuz mektûbun muhtevâsıyla ümit, tesellî ve haz duymamak mümkün değildir. Zîra muhitten başlayan dalgaların zamanla merkezi tazyik edeceğine ve bu temel merkezi dört başı mâmur bir millî kültürle binâ edeceğine de şüphe yoktur. Onun için teşebbüsünüz takdir, tevkir ve şükrâna vesîledir.

Mektupta zikredilmiş olan maddeler baştan sona fevkalâdedir. Buna ilâve olarak âcizâne söyleyebileceğim şudur: Hiç değilse bin senelik Anadolu Türklüğünün evvelâ Selçuklu kademesini sonra Osmanlı zirvesini, vecde benzer bir şevk ve serdengeçtilikle arkasından iten gâye “İlâ-yı kelimetullah”dı. Bugün de Türk’ün ebedî kıvılcığı olan bu hedefi yeniden kitlelerin önüne çıkarıp onu bu müşterek merkez etrafında birleştirmek gerektir.

¹ Bu mektup, dönemin Kültür Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç’in, millî kültürümüzün doğru olarak öğretilmesi için hazırlanması düşünülen kitap hakkında yazılan mektuba cevaptır.

Bir de taassuptan arınmış şuurlu, bilgili, seviyeli ve refahlı bize çok pahalıya mâl olmuş olan mezhep ayrılıklarını ortadan kaldıracak bu ferâgatli ve fazîletli insanları memleketin dört tarafına dağıtarak bir îman ve vicdan birliği tesis eylemektir.

Her ne kadar anayasa nazarında millî devlet olarak damgalanıyor-sak da hâlâ bir imparatorluk anlayışı içinde bulunduğumuz meydandadır. Böyle olmamış olsaydı Kürt vatandaşlarla meskûn vilâyetlere giden memurların Kürtçe öğrenmeye mecbur olmamaları lâzımdı.

Artık Kürt gibi, Çerkes gibi, Gürcü gibi tehlikeli mihraklar hâlinde bulunan cemâatler Türkleşmelidir. Bu yalnız bizim selâmetimiz için değil onların da ikbal ve istikballeri için şarttır. Zîra düşman teşvîkine uyarak ana devletin kolu kanadı altından çıkarak istiklâl isteyen azınlıklar teşvik sâhibi devletin ağzında lokma olmaya mahkûmdurlar. Patron değiştirmeye heves etmiş Kırım gibi... Hatta Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan gibi...

Altı asırlık Türk patronajı Garp Ocakları da dâhil efendi millet sıfatıyla çatısı altına aldığı zümrelere karşılık, asla müstemlekecilik şuûru ile hareket etmemiş, iktisâdî, içtimâî, vicdânî hukuk ve göreneklerini olduğu gibi ibkâ eylemiştir.

Şimal komşumuz Rusya'ya gelince taş devrine rahmet okutacak bir esâret, zulüm ve terör havasıyla dünyânın üçte birini nasıl avucu içinde tuttuğu meydandadır. Hatta ve hatta Kızılderili dediğimiz âsûde ve ibtidâî milletin üstüne gelip onlara hayat hakkı tanımadan ifnâ yoluna giden Amerikalıların insafsız ve hoyrat politikası meydandadır. Esir olarak getirdikleri zencilere tatbik edilen muâmele ise Amerika'nın başındaki üç büyük tehli-keden birini teşkil etmiş bulunmaktadır.

Bütün müstemlekeci Avrupa devletlerinin tutumları da aynı anlayış-la îzah olunabilir.

Burada misaller vermek sûretiyle sözü biraz uzattımsa da Müslüman Türk anlayışının yüzüne bir ayna tutmak kastıyla bunu yapmış bulunuyorum. Ammâ yirminci asrın ikinci yarısında artık bizim bu târihî fazîlet ve meziyetlerimize sâhip olduğumuz iddia edilemez.

İşte eskiden olduğu gibi İslâm îmânı ile Türk dinamizmini aynı hamur içinde yoğurup kütleleri bu alışageldiği gıdâ ile beslersek yeryüzüne yeniden bir örnek devlet getirmiş olabiliriz. Bu murâkabeli ve muhâsebeli cemiyeti kurmak için de şer kuvvetlerinin ve gafletin idâre ve siyâset sahnesinden çekilip yerini millî îmanla takviye olmuş şuurlu, ferâgatli ve fazîletli ellere bırakması lâzımdır.

Bilvesîle size ve mesâî arkadaşlarınıza hürmetlerimin iblâğını ricâ ederim efendim.

Sâmiha Ayverdi

Not: Millî Kültürümüz adı altında çıkartılması düşünülen bu kitapta Türk mûsikîsi ve Türk güzel sanatlarının bulunmasını da bilhassa zarûrî görmekteyim. 📖

Sâmiha Ayverdi Şânında...¹

Özcan Ergiydiren

4 . Heykel

Asırlardan beri dünyânın her yerinde heykel yapılmıştır. Kimi pişmiş topraktan, kimi tahtadan; kimi demir, altın, gümüş v.s. mâdenlerden. Fakat hiçbir mermer, granit ve tunç kadar sağlam ve uzun ömürlü olmamış. Sanatkâr ise ebedîyetin peşindedir; zamâna meydan okumak, asırların ötesine ulaşmak ve her devirde hayranlık uyandıracak eserler yapmak ister.

Granit çok dayanıklıdır, fakat ışığa duyarsızdır, her yerde bulunmaz. Tunç ise dökümü zor ve pahalıdır, detayları gösterme imkânı da azdır. Şüphesiz beyaz ve lekesiz mermer, gölge ve ışığı en güzel aksettiren, ifâde zenginliği en ziyâde olan bir malzemedir. Onun için heykeltıraşlar, dâimâ temiz ve büyük mermer blokları aramışlar. Ama böyle bir mermer yatağı ender bulunan bir şeydir; üstelik bu ocaklar çok verimli değildir; Anadolu sâhillerindeki eski şehirleri, bütün o gösterişli yapıları, mâbetleri ve heykelleri yapanlar, civardaki mermer yataklarını bitirip tüketmişlerdir.

Mermer bulunsa da süt gibi beyaz, lekesiz ve çatlaksız olanı pek nâdirdir. Böylesini bulan eski zamanların heykeltıraşları kimbilir ne kadar sevinirlerdi. Michelangelo , mermer ocağından dört buçuk metre boyunda bir blok çıkarıldığı haberini alınca, büyük bir heyecanla derhal gidip görmüş ve bu taştan meşhur Dâvud heykelini yapmıştı.

¹ Metnin ilk bölümü mecmuamızın Temmuz sayısındadır.

Her heykeltıraş, baktığı taşa gizlenmiş bir sanat eseri görür. Fransız heykeltıraş Rodin bunu şöyle ifâde etmiş: Ben hiç yoktan bir heykel yapmıyorum, taşın içinde gizli olan eseri ortaya çıkarmak için üstündekileri temizliyorum. Aslında bu bir yaratmadır; her sanatkârda Allah'ın Hâlik (Yaratıcı) isminden bir tecellî vardır.

Yıllar önce, gençliğimde, mânâda Ken'an Rifâî Hazretlerini görmüştüm; buyurdu ki "Ben bir insanı değiştirip başka bir hâle sokamam; ancak onda meknuz (gizli-saklı) olan kâbiliyetleri, iyilikleri ve güzellikleri zuhûra çıkarırım.

Demek ki, ister taş olsun ister insan, her varlık tekâmül etme istîdâdına sâhiptir. Heykeltıraş, taşı yontarak, fazlalıkları atarak bir şâheser yaratır; mürşid, yâni insân-ı kâmil de, sıradan bir beşer sûretine bürünmüş Âdemoğlu'nu varlıktan soyarak; benlik, kibir, gurur gibi kusurlardan arıtıp iyilik, doğruluk gibi güzel ahlâkı ve kâbiliyetlerini geliştirerek insan yapar.

İnsân-ı kâmil âdemi câm-ı cihannümâ eder

Câm-ı cihannümâ nedir, âyîne-i Hüdâ eder

İnsân-ı kâmil âdemi fâriğ-i mâsivâ eder

Fâriğ-i mâsivâ nedir, vâsıl-ı Kibriyâ eder

Kâmil İnsan, yâni Hak'la Hak olmuş mürşid, insanı - bakınca dünyânın her yerini gösteren İskender'in aynası gibi - bütün güzelliği ve kemâlâtı aksettiren bir ayna hâline getirir; hattâ onu Allah'ın aynası yapar.

Mürşid, insanı mâsivâdan, Allah'ı unutturan dünyevî şeylerden kurtararak

Allah'ın sevgililerine ulaştırır"

Ken'an Rifâî Hazretleri, Sâmiha Ayverdi'deki istîdâdı çok erken keşfetti; bu büyük bir zekâ, engin bir ruhtu; yüreğinde sonsuz bir sevgi vardı. Henüz çok gençti; ama türlü acıları, ıztırâbı ve hasreti yaşamıştı, yaşıyordu. O büyük mürşid onu fazlalıklardan, mâsivâdan temizledi, arıttı ve uzun yıllar bir heykeltıraş dikkati ve kuyumcu titizliğiyle nâdîde bir elmas gibi dikkatle yonttu.

Ve nihâyet bu emsalsiz güzelliğe hayranlıkla baktı; ve "Ken'an'ın emekleri mahsulü" dedi.

*

5. İnsan / Mürşid

Allah'ın en büyük lutfu nedir? Hiç şüphesiz, insan olarak yaratılmak. Bir koyun, bir merkep, böcek, yılan ya da sokak köpeği olabilirdik. Çok şükür, insan olarak yaratıldık; yâni yeryüzünde bulunan canlıların en mükemmeli; zekâ seviyesi cümle yaratılmıştan daha yüksek, beden yapısı kusursuz. Üstelik son peygamber Hz. Muhammed'in ümmeti, müslüman ana-babanın evlâdı, muhteşem bir devletin ve medeniyetin vârisi olarak dünyâya gelmişiz.

Fakat, insan olmak için bunlar kâfi mi? Elbette hayır! Bu insan kisvesi içinde, yaratıcı ve niçin yaratıldığını idrak etmek, rûhen yükselmek, insânî vasıflara sâhip olmak gerek. Peki ammâ nasıl?

Bir kâmil mürşide varmasan, olmaz! demiş Yûnus.

Kur'ânda Allah "lâ yemessehû illel mutahharûn" – temiz olmayanlar ona dokunamazlar buyuruyor. "O" nedir, kimdir? Zâhirî mânâsına bakıp abdestsiz Kur'ân'a dokunulmaz diye anlamışız. Ârifler ise bize ışık tutarak "Eğer kalbin gıll ü gışdan arınmamışsa, yüreğin tertemiz değilse O'ndan istifâde edemezsin, hiçbir şey alamaz-

sın` demişler.

Hız. Peygamber, işâret ve orta parmağını birleştirip uzatarak, “İnsan ve Kur’an tev’emdir, yâni aynı mânâdadır” eşittir buyurmuş. Hangi insan? Her halde kast edilen, Kur’ân’ı nefsinde temsil eden Hız. Peygamber ve onun mânevî mîrasçıları olan kâmil insanlar. Onlardan faydalanabilmek, derdine devâ bulabilmek için kapısının eş-iğine tertemiz bir yürek, kalb-i selîm ile yüz sürmek, teslim olmak gerek.

Sanma ey hâce senden zer ü sîm isterler

Yevme lâ yenfeu’da kalb-i selîm isterler

“Ey hocaefendi, o kıyâmet gününde senden altın ve gümüş isteyeceklerini zannetme; hiçbir şeyin fayda etmediği o günde (hırs, tamah ve günahlarla kirlenmemiş) temiz bir kalb isterler” diyor Rûhî-i Bağdâdî

Yevme lâyenfeu; hiçbir şeyin fayda etmediği o gün, kıyâmet günüdür ammâ, belki bugün de benim kıyâmetimdir. Bu âlemde Allah’a lâîk bir kul olmak, Sırat köprüsünü ayağım tökezlemeden geçmek istiyorum; Peygamberimin lutfunu, şefâatini diliyorum.

Senden olmazsa inâyet ger işim fersûdedir

Bilirim her kime etsem ilticâ beyhûdedir

Dâmenim çirkâb-ı mâsiyet ile âlûdedir

Yâ Muhammed bana imdâd eyle Allah aşkına

“Eğer senin mânevî yardımın olmazsa hâlim perîşanlıktır/ Biliyorum, kime sığınsam boşunadır/ Eteğim isyan çamuruyla kirlenmiştir/ Yâ Muhammed, Allah aşkına bana imdâd et, şefâat kıl.

Tek çâre, gerçek bir “insan-ı kâmil”e varmak ve onu can gözüyle görebilmektir ki bu da Allah’ın, pek az kimseye bahşettiği büyük bir ihsandır. İşte ben bu ihsâna nâil olanlardan biriyim. Onu gördüm, amma ben o sonsuz deryânın kenarına varmışım; seyretmişim, o sâhilde gezinmişim; köpüklü dalgaları ile ayaklarım ıslanmış. Fakat sâhilden bakmakla bir okyanusu kavramak mümkün olabilir mi? Asla kulaçlanamayan, derinliklerine dalıp özüne vâkıf olunamayan, hayallerimizi aşan, incileri mercanları ile binbir zenginliği ve binbir meçhulü bağrında taşıyan, karanlık uçurumları ve tehlikeli akıntıları, fırtınaları ve haşin dalgalarıyla böyle bir sonsuzluk nasıl idrak edilebilir?

Bir sâhilde, yüksek bir yarın üzerinde durup kayaları şiddetle döven dalgalara baktınız mı hiç? Nihâyetsiz denizin heybetini görüp derin ve karanlık suların câzibesini hissettiniz mi? Dalgaların dâvet-kâr kollarına kendinizi atıvermek geldi mi içinizden?

Yahyâ Kemal:

At kalbini girdâba, açıl engine, rûh ol! diyor.

Mürşid ummandır, mürîd o ummâna atılmalı, garkolmalıdır; yok olmalı, umman olmalıdır. Bütün varlığıyla mürşidde fânî olmalı, O’nun hâliyle hâllenmeli, O’nun gibi olmalı, O olmalıdır.

Sâmiha Ayverdi, çok genç yaşta, kendini o ummâna attı, gark oldu ve onda fânî oldu. Bütün değer ölçülerini sildi, terketti. Ve akı, şuûru, rûhu ve bütün melekeleri tek bir noktada, Ken’an Rifâî’de toplandı.

Ve bir gün dedi: “Hiçbir şeyi kendi reyimle yapmadım.”

*

6. Çile

Rivâyet olunur ki hem peygamber, hem de hükümdar olan; kurda-kuşa, ateşe, rüzgâra ve cinlere hükmeden ve bütün yaratılmışların dilinden anlayan Hz. Süleyman, gün gelmiş Allah’a niyaz etmiş: Ey Allah’ım; sen bütün peygamberlerine, velîlerine ve sevdiklerine çile verdin. Ben senin sevgili kullarından değil miyim ki bana hiç çile vermedin.

Allah onun niyâzını kabûl etmiş ve hemen ardından, ona tâbî olmaktan kurtulmak için çâreler arayan cinler, abdest almak için parmağından çıkardığı yüzüğünü çalıp saklamışlar. Hz. Süleyman’ın her varlığa hükmedebilmesi “mühr-i Süleyman” denilen bu yüzüğe bağlıymış. Yüzük çalınca Süleyman’da Süleymanlık kalmamış; artık rüzgâra, cinlere hükmedemiyor, kuşların ve diğer hayvanların dilinden anlamıyormuş. Bütün gücünü ve saltanatını kaybederek nice ıstırahlara dûçar olmuş.

Çile, insanoğlu dünyâya ayak bastığı gün başlamış; Âdem ile Havvâ cennetten çıkarılmış ve birbirinden ayrı düşmüş; kuyuya atılan Yûsuf köle diye satılmış, Zekeriyâ ve Yahyâ şehid edilmiş, Îsâ çarmıha gerilmiş... Bu kanlı bir yoldur diyor Mevlânâ.

Kemâle giden yol sarp ve dikenli, hattâ ateşten bir yolmuş. Nitekim Hz. Ahmede’r-Rifâî de buyurmuş ki: “İki şey kemâle götürür; şevk-ı muhkem ve sille-i Rabbânî” yâni insanı yücelten iki şeydir: biri büyük aşk, diğeri Allah’ın tokadı, yâni çile.

Fuzûlî, çile çekmeden kemâle erişilemeyeceğini, Hz. Ali için yazdığı ve her beytinde çeşitli teşbihlerle çileyi ve çileye sabretmekle erişilen kemâli anlattığı otuz üç beyitlik kasîdesine şöyle başlamış:

Gonca bağı dehr-i bîdâd ile evvel kan olur

Sonra yüz lutf île gönü açılır handân olur

Katre-i bâran ki bir müddet sadef habsin çeker

Yoğ iken kadri tapub kıymet dür-i galtân olur

Kahrdan ikrâh edenler lutfı olmaz müstahak

Müstaid-i derd olanlar kâbil-i dermân olur

“Gül goncasının yüreği, önce, merhametsiz feleğin nice çilele-riyle kan dolar; sonra (Allah’ın) sayısız lütuflarıyla gönlü açılır, me-
sut olur, (bütün güzelliğiyle ortaya çıkar).

Yağmur damlası - deryâya düşüp ağzı açık bir sadefin içine gi-
rerek- uzun zaman hapsolmanın çilesini çeker; hiç değeri yok iken,
kıymet kazanıp çok değerli, yuvarlak bir inci olur.

Kahırdan - ıstıraptan - ikrah edenler Allah’ın lutfuna lâîk ola-
mazlar. Ancak derde -aşka- istîdâdı olanlara derman erişir.”

Bir Manisa ilâhîsi de şöyle diyor:

Sen dervişsin, bir ulu dağsın

Koy başına karlar yağsın

Amma çeşitli acılara, ıstıraplara tahammül hiç de kolay değil-
dir. Bunun içindir ki “Lutfun da hoş, kahrın da hoş” diyen, gerçekten
çile çekmiş ve yine de böyle diyebilmişse ne mutlu ona!

Biz imtihan kulu değiliz, ihsan kuluyuz, demişti Mami; bir
hadden sonra Hakk’ın kahrına tahammülün mümkün olmadığını a-
caba tecrübeyle mi öğrenmişti?

Şam’ın eski kılıç ustaları uzun ve yassı bir demiri kızgın ateşte
akkor hâline gelinceye kadar ısıttıktan sonra örsün üzerinde ağır çe-
kiciyle döverek kabaca kılıç şeklini verir. Sonra tekrar ateşe sokar ısı-
tır ve tekrar döver. Bu ameliyeyi eğri ve güzel bir kılıç hâline gelince-
ye kadar tekrarlar. Nihâyet yassı demir, istediği gibi güzel bir kılıç o-

lunca ateşi iyice arttırarak tekrar sokar; sonra çıkarıp suya daldırır. Bu, demiri çelik hâline getirmek için su vermektir. Demirci, ateşi biraz hafifleterek bu işi bir daha yapar; kızgın demiri suya daldırıp çıkardıktan sonra, bu çifte su verilmiş, ince, zarif ve keskin kılıca sevgiyle bakar, beğenir. Ve ona ismini hak eder.

Allah, bir kulunu yüceltmek isterse, ona çile verir. Ve çile, günlük hayâtın içinden ansızın çıkıp bir heyûlâ gibi önümüze dikilir; sonra üstümüze çöker, belimizi büker; türlü dertlerle, acılarla canımızdan bezdirir; sevdâlarla, hasretlerle kâh yakar kâh dondurur; ve Allah'ın lütufkâr eli hep vurur, hep vurur. Sabrın sınırlarını zorlar, hattâ aşar; hayâta tahammül güç gelir ve ölüm bir kurtuluş gibi görünür. Ateşlerde yanıp örsle çekiç arasında dövüle dövüle, tâ ki keskin bir kılıç oluncaya kadar; bütün varlıktan geçip yokluğa erişinceye ve nihâyet her şeyin Hak'tan olduğunu, O'ndan gayri olmadığını idrak edinceye kadar çile sürer. Bu, insanı kemâle götüren ve nice acılar, ıstıraplar içinde tecellî eden ilâhî bir armağandır. Çile, peygamberlerden kalan bir mîrâsıdır ki yüreği Allah sevgisiyle dolan Hak yolunun yolcularına nasip olur. Son peygamber Hz. Muhammed, "peygamberler içinde en çok ben çile çektim" demişti.

Ve Ken'an Rifâî şöyle buyurmuş: "Derviş çilesiz olmaz; bu âlem bir dergâh ve hayat çiledir"

Sâmiha Ayverdi'nin çilesi pek erken başladı; yakınları bile farketmeden, hep şekil değiştirerek, hep renkten renge girerek yıllar boyu devam etti. Ama o sabretti; yüreği sonsuz bir aşk, acı ve ızdırabla doldu; dert içinde devâyı, hasrette vuslatı, yoklukta varlığı, hiçlikte sonsuzluğu gördü ve yaşadı. Ve dedi: Musîbetler de Rab'dir; ızdırıp, bu cihan sofrasının en değerli lokmasıdır.

Ve gün geldi, Ken'an Rifâî yıllarca sabırla ve büyük bir îtinâ ile yetiştirdiği talebesine sevgi ve şefkatle baktı. Ve bir gül kadar güzel,

bir kılıç gibi keskin bu serdengeçti mücâhidi kıyâmetin ortasına, hizmet meydanına saldı. Ve o, Allah bu kulunu vatanına ve îmânına hizmetle mükellef kıldı, diyerek bütün ömrünü Allah yolunda hizmete vakf etti.

Ve bir gün bir ârif adam huzûruna geldi, Ona can gözüyle baktı; O’nu bütün haşmetiyle görüp hayrân oldu. Ve “Hizmet, Allah’ın velîleri arasında en yüce makamdır; o bu makamdadır” dedi.

*

Ferâgat Hırkasını Giyenler...¹

Prof. Dr. Semahat Yüksel

Değerli âile dostumuz İsmet Binark Beyefendi'nin, İlhan Ayverdi'nin aramızdan ayrılışının dokuzuncu senesi münâsebetiyle hâtıra kitabı çıkarma teşebbüsüne nasıl bir yazı ile katılabiliyim arayışında, önümde farklı yollar belirdi elbette. Otuz yedi senelik komşuluk ve iki sene ilâvesiyle de İlhan Hanım'ın başkanı olduğu sivil toplum kuruluşlarındaki müşterek çalışmalardan kalan, anlatanın da okuyanın da yüzünde tebessüm, gönlünde çırpıntılar bırakan hâtıralardan söz açmak bunlardan biri idi. Bir diğeri ise, onu, ellerini tuttuğu, pâyitaht doğumlu, imparatorluk kültürü vârisi iki usta Ayverdi arasında üçüncü Ayverdi ve bir Cumhûriyet nesli edebiyat öğretmeni olarak görmeye çalışmaktı.

Bu açıdan bakınca, İlhan Ayverdi'nin Kubbealtı Akademi Mecmuası'nda çıkan yazılarından hareketle, onun hissiyâtı, fikriyâtı ve icrâatı ile şahsiyetinin göze çarpan husûsiyetlerine pencere açmak ilgi çekici olabilirdi. Burada biz, kendi kelimeleri ve onu yakından tanıyanların değerlendirmeleri ile İlhan Ayverdi Hanımefendi, acaba hangi izleri tâkip ederek hangi ufuklara ulaştı ve bir sonraki nesle neler bıraktı, sorularına cevap aramaya gayret edeceğiz.

1972 senesinden bu yana yayımlanmakta olan *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nda, 1974-1996 târihleri arasında İlhan Ayverdi imzâlı on yazı karşımıza çıkmaktadır ki, yazılarının 1996 senesinde ke-

¹ Bu makâle İsmet Binark'ın Cenaz Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı Yayınları için hazırladığı *İlhan Ayverdi Hâtıra Kitabı*'ndan alıntılanmıştır.

silmesi ve sayılarının azlığı dikkat çekici bir nokta olarak önümüze gelmiştir.

Bu yazılardan üç tânesi, Kubbealtı'nın fikir ve icrâat çatısının kuruluşunda ve çok yönlü faaliyetlerinin yürütülmesinde imzâ sâhibi olan Nihad Sâmi Banarlı (1974/4), Ekrem Hakkı Ayverdi (1984/3) ve Sâmiha Ayverdi'nin (1993/2 ve 3) aramızdan ayrılışlarını tâkiben kaleme alınmış nekroloji türünden sayılabilecek yazıdır. 1987 târihi ile kayıtlara giren ise, Çemberlitaş'taki Köprülü Mehmet Paşa Medresesi'nin restorasyondan sonra Kubbealtı Vakfı faâliyet merkezi olarak açılışı münâsebetiyle; 1996 târîhli son yazısı ise, Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın 100. sayısı vesîlesiyle kaleme alınmıştır.

Sayılanlar dışında kalan beş yazıda ise, İlhan Ayverdi ağırlıklı olarak memleketin ilim ve irfan hayâtında ortaya çıkan boşluklara, nesiller arasındaki kopukluğa işâret eder. Teşhis edilen eksikliklerin nasıl telâfi edilebileceği yönündeki tekliflerini göz önüne alarak, İlhan Ayverdi'nin fikir dünyâsı hakkında fikir edinmek için, başlıklara bakmak bile yeterli olacaktır: Kökü Mâzîde Olan Âtî (1975/1); Târih ve San'at (1975/2); Silinmeyen Damga (1975/3); Bayramın Düşündürdükleri (1975/4) ve Tahtından İnen Güzel (1976/1).

Yazarın, Mecmua'da düzenli yayımlanan bu son beş telifinde üzerinde durulan konulara, temas ettiği hususlardaki bakış açılarına yönelmeden önce, "Tahtından İnen Güzel" başlığının târihine bakarak, akla şöyle bir soru gelebilir: 1976'dan sonra İlhan Ayverdi Hanımefendi Kubbealtı'ndaki yazılarına acaba neden devam etmedi veya edemedi?

Bu konu, birinci baskısı 2005 yılı Kasım ayında elimize ulaşan *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te, Sözlüğün hazırlık safhası başlıklı bölümündeki "Hazırlığı 1972, yazılması 1976 senesinden beri devam etmekte olan bu çok güç çalışmaya neden girdiniz denirse..." giriş

cümlesi ve devâmındaki “1976 senesinde maddeler tarafımdan yazılmaya başlandı.” açıklaması ile aydınlatılmış olur. Evet, “çok güç” dediği bu işe, İlhan Ayverdi neden girmişti? Kendisinin bu soruya verdiği cevâbı, yine aynı yerde birlikte okuyalım: “Türk dilinin asırlardır süren çilesinin ve mâcerâsının, ‘Benim bir dilim var’ şuûruna eren herkesi göreve çağırması gerçeğidir.”

O yıllarda İlhan Ayverdi Hanımefendi gibi, pek çok akademisyen, hamiyetli kalem sâhipleri ve köşe yazarları, memleketin bu düşündürücü ve vahim “gerçek”ini biliyor ve onlar da Türkçenin misalli bir lugatının tez elden hazırlanması ihtiyâcını her vesîle ile dile getiriyorlardı. Türkçenin sözlük yazımı târihinde ilk defa bir kadın müellif olarak onu bu “icrâatçı” tutuma yönlendiren muharrik güç hakkında, *Sözlük*’ün takdiminde yer alan ve genç nesillere örnek olacak şu sözleri, bize göre, açıklama olarak okunabilir: “Bu satırların yazarı, halka yapılan hizmetin Hakk’a olduğunun şuûruna varmış olanların ve eserlerinin kendilerine değil yaptırana âit olduğunu bilen, kendilerini yapılması murat edilen için sâdece âlet ve vâsıta olarak görenlerin çırağıdır”.

Bu tek bir cümle, sanki, tefekkür ve tahassüs dünyâmızı icrâatlarıyla taçlandıran USTA’lar ile ÇIRAK’ların omuzlarında taşınan sağlam bir dünya görüşünün ve bu anlayışla kurulan “insan” merkezli bir medeniyetin en kısa ve öz ifâdesidir. Bir müddet önce, Arapçaya yeni başlayan mübtedî talebelerine okutulan *Avâmil* kitaplarının başında “Âlimler helâk oldu, ilmiyle amel edenler müstesnâ! İlmiyle amel edenler de helâk oldu, amelini ihlâs ve samîmiyetle yapanlar müstesnâ!” ibâresinin yer aldığını okuyunca, ilk elde, pek çok kişi ile birlikte “Abla” diye hitap ettiğimiz değerli ev sâhibimiz ve komşumuz İlhan Ayverdi ve yine onun takdîmindeki “On sekiz yaşımdan îtibâren ömrünü büyük mürebbî Ken’an Büyükkaksoy’un yo-

lunda sırasıyla Mehmet Örtenoğlu, Sâmiha Ayverdi ve Ekrem Hakkı Ayverdi gibi seçkin büyüklerle yaşamıştır.” cümlesinde sıraladığı isimler gözümüzün önünden geçtiler. Çevresinde, onu çok yakından tanımış ve şahit olmuş pek çok kimse vardır ki, Türkçenin birçok meselesinin basîret ve ferâsetle sessiz sedâsız halledildiği, açık, sâde ve anlaşılır bir ifâdeyle kelimelerin açıklandığı, kültürümüzde kazanılan anlamların ince bir anlayışla seçilen misaller aracılığı ile genç nesillere nakledildiği bu büyük eserin “mütevâzi” müellifi, ustalarının kâfilesindendi. Ve o, “müstesnâ kimselere yakın olma nasîbinin insana, bu nasîbin bedelini ödeme mesûliyetini de yüklediğini müdrîk” olarak 1993 yılında Sâmiha Ayverdi hakkında şu satırları kaleme almıştı: “Onu yakından tanımış olmak bahtiyarlığına erenler çok iyi bilirler ki hayâtının merkezi ilâhî aşk ve bu aşkın dünya planındaki tecellîsi olan hizmet aşkı idi. Ömrünü, kendisine ezel-i âzalde bahşedilmiş olan mânevî zenginlikleri beşeriyete aktarma yoluna vakfetmiş, hizmeti hayâtının gâyesi bilmiş, yalnız bilmekle kalmamış bu şuûru etrâfına da aşlamıştı.” (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1993 /2 ve 3, s.5) Belgeler, onun ustalarına gösterdiği bu derin saygı ve bağlılığın aynı ölçüde karşılık bulduğunu söylüyor. Sâmiha Ayverdi’nin 1971 yılında Paris’ten yazdığı bir mektupta, Mustafa Tahrallı ve rahmetli Erdoğan Öztürk ile yaptıkları sohbetten naklettiği “Mustafa, René Guénon’dan bahsederken: Şarkın ayağa kalkması için entelektüel sınıfın hâkim vaziyete geçmesi gerektiğinden bahsetti. Ben de ona: Bizim memlekette bu işin rehberliğini İlhan Ablan yapmakta ... Hepinizin kendisine yardım etmeniz bir îman ve dervişlik borcudur dedim.” (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 2016/1, s.7) cümlesi, toplumun ve belki de yirmi birinci yüzyılın ihtiyâcı olan entelektüel tipi ile İlhan Ayverdi’nin şahsiyet yapısı arasında bağ kurarken, onu tâkip eden nesle de önemli bir vazîfe yüklemiştir.

Sâmiha Ayverdi'nin bu desteğini her vesîle ile ifâde ettiğini, Aysel Yüksel ve Zeynep Uluant tarafından sekseninci yaşına armağan olarak hazırlanan *İlhan Ayverdi: Bir Hayat Bir Lugat* başlıklı kitabın bölüm aralarına yerleştirilen ithaf cümlelerinde, en açık şekilde görmekteyiz. Bunlardan 20.6.1970 târihli olanı, aralarındaki muhabbet yanında ona yüklenen vazîfeyi de göstermesi bakımından ehemmiyetli görünüyor: “İlhancığım. Sen sevmeye, bağrıma basmaya doymadığım insansın. Söyleyecek sözüm pek çok. Sana çok iş kalıyor. Ne çâre ki büyük başın ağrısı büyük oluyor. Himmet ve hizmetini gençliğin yetişmesi üzerine teksif edeceğini biliyorum. Âşikâr ki bu, ibâdet ölçüsünde ilâhî bir borçtur.” (İstanbul 2006, s.69)

Ustalar ve çıraklar arasındaki bu ezeli râbitayı, *Yaşayan Ölü* isimli romanında Eflâtun'a dayanarak yine Sâmiha Ayverdi şöyle ifâde eder: “Büyük ruhlar, göze görülmez ve fenâ bulmaz râbitalarla birleşmek için kendilerine benzer ruhlar ararlar.(s.142)” Aynı romanın bir başka sayfasında, genç muharrir Ekmel Haydar'ın *Tûfan* isimli kitabına âit görünen cümlede, âdeta bu karşılıklı arayışın sebebi açıklanır gibidir: “Bütün güzelleri görünce meylederim, zîra gözlerimi onlarda temizlerim. Fenâlıktan uzağım, ancak bunlarda hilkatın sanatını hayretle seyrederim.” (İstanbul 2015, 22)

Geleneksel eğitim sistemimizin bel kemiğini teşkil eden usta çırak bahsinde A. Yağmur Tunalı'nın *Devler Geçti Bu Yollardan* isimli kitabında, Mâhir Canova ile tiyatro konusunda yaptığı mülâkatta konu, yeni eğitim sistemi ile yetişen “mektepli” tiyatroculara gelince usta Canova, genç meslektaşlarının tecrübesizliklerine not düşerken, usta çırak okulunun mahzurlarına da işâret eder: “Bizde eskiden nasıldı. Usta-çırak usûlüydü. Ustalardan öğrenilirdi. Tabîî bunun da mahzurları vardı. Taklitçi yetişiyordu. Ama mektepçiliğin hedefi, yaratıcı yetiştirmektir.” (Ekim 2016 Ankara, s.134)

İlk defa 1978 yılında yayımlanan bu mülâkattan bu güne ilim, fikir ve sanat icraâtımız ve araştırmalarımızda önümüzü keser görünen taklit ve tekrar tehlikesi acaba ne ölçüde atlatılabildi, sorusu üzerinde ısrarla düşünmek gerekmektedir.

Ancak, hemen hemen aynı nesle mensup olmaları bakımından bu soruyu “Fâtih’in üç gayretlisi” diyeceğimiz Sâmiha-Ekrem Hakkı ve İlhan Ayverdi’lerin ortaya koydukları eserlere bakarak cevaplamayı denersek, onların her birinin kendi “şahsiyet”leri tahtında tekrâra düşmeden farklı alanlarda yaratıcı hamlelere imzâ attıklarını söylemek hakşinaslık olacaktır.

Sâmiha Ayverdi, 1938 yılında “arayış ve tekâmül” romanı denebileceğ o günün şartları içinde alışılmış dışında bir “muhtevâ” ve cesâretle başladığı yazı hayâtına, mensur şiir, kısa hikâyeye türlerini de ekleyerek devam etmiştir. *Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde Fâtih monografisi ile İbrâhim Efendi Konağı ve Türk Târihinde Osmanlı Asırları* gibi farklı başlıklar altında kaleme aldığı fikrî eserleri ve hâtırat türünü de kapsayan zengin külliyyâtı ile, cemiyet hayâtını mayalayan değerleri, âdeta “şifâhî” olmaktan çıkarıp “yazılı” kültür hâline getirmiştir. Eserlerin taşıyıcısı olan dil kullanımındaki ustalığı ile de ele aldığı konulara estetik seviye kazandırma mahâretini göstermeyi bilmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı coğrafyasındaki mîmârî eserleri günün ve geçmişin belgeleri ile kayda geçirirken, İlhan Ayverdi, çok sevdiğini ifâde ettiği Türkçenin, *Misalli Büyük Lugatı’nı* hazırlamayı kendine vazîfe bilerek, dilimizin “târihî seyri” içinden seçtiği örneklerle kalıcı bir hizmete imzâ atmıştır.

Karşılıklı bir dayanışma havası içinde, bilmek ve yapabilmek arasındaki farkı kapatabilen bu sağlam “irâde” sâhiplerinin şahsiyet

mayasında bulunan ve altı çizilerek örnek alınması gereken en temel özelliklerden biri, hiç şüphesiz ferâgattir.

Sâmiha Ayverdi'nin deyişi ile, "Ferâgat, ... muhteşem bir sıfat olarak gördüğümüz bu müşkülden müşkül işin içinden yüzünün a-kıyla ... (*Yaşayan Ölü*, 2015, s.27)" çıkabilenlere, Eşrefoğlu Rûmî'nin başlığımıza ilham veren şu beyitleri de yoldaşlık eder gibidir:

Ey gönül bir derde düş kim onda derman gizlidir

Gel karış bir katreye kim onda umman gizlidir

Terk edip cân u cihânı gey ferâgat hırkasın

Bu ferâgat hırkasında sırr-ı sultan gizlidir

Gör bu Eşrefoğlu bahr-ı aşkıta neyledi

Cân u bâşı terk edip cânu cihanda gizlidir

Yazılarında sıklıkla irfânî bilgilerden hareketle konuya giriş yapan İlhan Hanımefendinin "Kâinâtı idâre eden kânunlar ezelden e-bede kadar devam eder. Var olduğundan beri bu kânunların sırrını çözmek sevdâsında ve dâvâsında olan insanoğlu, asırlar boyunca yaratılmışlar içinde yalnız kendisine açılan esrârı keşf ede ede bugünkü kemâline erişmiştir." (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1974/ 3, s.5) deyişine ulaşabilmek için geçtiği yolları ve ulaştığı noktayı, Sâmiha Ayverdi'nin 1977 yılında kaleme aldığı Mehmet Dede başlıklı yazısından tâkip edebiliriz: "Mehmet Dede'nin genç kızıdan (İlhan Tolun Ayverdi) kendi kendisinin mîmârı ve bu üstün seviyenin adamı olmasını istemesi yerinde idi. Zîra karşısındaki insanın derûnî cevheri işlendikçe parlayan bir ezel imtiyazlısı olduğunu görüyordu." (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 2010/1, s.7-15)

Alışılmış şekliyle ancak devlet imkânları ile gerçekleştirilecek iken, bir sivil toplum kuruluşunun mütevâzı şartları içinde Türkçeye

kazandırdığı üstün gayret eseri SÖZLÜK yanında İlhan Ayverdi'yi, yukarıda zikredilen 1987 târihli yazısında "... gösterdikleri büyük gayret ve bağlılıkla müşterek bir gâye etrâfında toplanmanın zevkini bizlere tattıran aziz gençlerimiz..." hitâbı ile, bir sonraki neslin evlatlarını, memleket meselelerine karşı hassâsiyete dâvet etme gayreti içinde görüyoruz.

"Kâinat hâlâ bütün düzeni ve hârikulâde âhengi ile insanın önüne serilmiş, sırrını okuyup çözecek gözleri ve kafaları beklemektedir." (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1974/3, s.5) fikrinden aldığı enerji ile, çok yönlü mesûliyet yüklendiği gündelik hayâtında, vazîfelerini titizlikle devam ettirmenin yanında, azimle yürüttüğü o "güç işin" mânâsını müdrik olarak örnek alınacak bir sabırla çalışmıştır: "İnsanoğlu kendisine hâkim olan mânâyı bu varlık âleminde nerede görse tanır, ona meyleder. Nitekim âlimi ilim, zâlimi zulüm, yumuşak huyluyu yumuşaklık çeker. Zâten mühim olan, yapılanların sayıp dökülmesi değil, yaptıklarının insanı hangi noktaya getirdiğidir." (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1984/3, s.84)

Elbette İlhan Hanım yapıp ettiklerini sayıp dökmeyen, edeple yaşamış, bunu çevresine irfânî bir üslûp ile tevâzu dersi olarak aktarmış, kısa ve öz bir deyişle de bir insanın hayâtında, çalışmanın asıl amacına işâret etmiştir.

Akhisar'ın bu müteşebbis ruhlu evlâdı, aynı gayreti gençlerde görmek istediği için olacak sivil toplum kuruluşları çatısı altında muhtelif projeler tasarlamış, onları ilgililerle istişâre etmiş ve bunların hayâta geçmesi için elinden gelen desteği esirgememiştir. Sorumluluk almaya hevesli olanlarla, genç yaşlı demeden, yakından ilgilenmiş, onlardan gelen tekliflere de her zaman açık olmuştur. *Kubbealtı Gençlerinden MERHABA* dergisi, kısa adı ile *Karakter Eğitimi* başlığı ile yayımlanan kitap ve Maslak'ta Derbent Mahallesinde

hanımlara yönelik kurslarla yürütülen sosyal sorumluluk projeleri hemen aklımıza gelenlerden birkaçıdır. Kubbealtı çatısı altındaki haftalık seminerler, klasik Türk mûsikîsi ve tezhip kurslarına ilâveten, ilkbahar aylarında Ekrem Bey'in rehberliğinde Bursa ve Edirne gibi önemli şehirlere kültür gezileri, kışın Uludağ gezisi, İstanbul'da Boğaz köylerine günlük turlar, Güzîde ve Hasan Yılmaz çiftinin himâyesinde çocuk iftarları, Recep Birgit'in solist olarak katıldığı piyango-lu yemekler, kermesler ve benzeri daha birçok faâliyet, hayâtın içinde olmayı seven ve işi kolayından tutan meşrebi ile onun başkanlığı altında ve etrâfında toplananların ona bağlılığı ve desteği ile gerçekleştirilmiştir.

İş içinde deneyerek öğrenmenin, üretmenin ve paylaşmanın zevkini farklı yaş gruplarına aşıl原因an bu faâliyetlerden memnûniyet duyarken, bir taraftan da umûmî olarak cemiyet toprağının kuruyup verimini kaybetmesine esef ederek temelde yatan sebebin üzerinde durduğunu okuyoruz: "Milletlerin iftihar ettiği kıymetler, mensûbu oldukları cemiyetin, asırlara dayanan kültürünün usâresini eme e-me beslenirler ve yetişler. Bu kökler kesileli beri gidenin yerine daha kuvvetlisinin geldiği çağlardan çok uzaktayız." (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1975/4, s.6)

"Geçmişteki kıymetler" konusuna temas ettiği bir başka yazısında İlhan Ayverdi toplumun serpilip gelişmesi önündeki engellerin aşılması noktasında yaratıcı ve gayret ehli yapısı ile kendi teklifini sunar: "Geçmişteki kıymetlere sırt çevirmek asırlarca sanat ve fikriyâtımızı besleyen ana damarları kesmek olacaktır. Bu kıymetlere sâdece hayranlıkla bakmak kalıpların müdâfii olmak ise bize çok şey kazandırmayacaktır. Dâvâ geçmişi geleceğe aşıl原因abilmektir. Millete hamle yaptıracak ilericilik asıl budur." (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1975/1 s.6)

Aynı fikir 2014 senesinde Cemal Aydın'ın tercümesi üzerinden okuduğumuz Roger Garaudy'nin *Geleceğimizde İslâm Var* (İstanbul, 2014) başlıklı eserinde "... geçmişin içinde donup kalmanın, ataların ocağına sâdik kalmanın o ocağın küllerine sarılmak demek değil, aksine alevini ilerilere taşımak olduğu" (s.40) söyleyişi ile karşımıza çıkar. Ve anlarız ki geçmiş ve gelecek arasındaki köprülerin nasıl kurulması gerektiği konusundaki doğruyu arayış, sâdece Türkiye'nin değil bütün İslâm âleminin devam edip gelen bir meselesidir.

Milletinin fikir ve sanat konularında, asırlar içindeki birikimin değerine her zaman inanan İlhan Ayverdi, toplumun yetiştireceği yeni nesil fikir insanları ve sanatkârlarına, "hakikatlerin hayalleri aştığı" malzemeyi nerede bulacakları husûsunda, heyecanlı çağrısı ile yol gösterir: "Türk târihinde, sanatkârlara hazır birer mevzû teşkil edecek vasıfta, hakikatin hayâli aştığı daha nice mes'ud hâdiseler vardır. Böylesine bol imkân ve malzemeyi önümüze seren bir geçmişin şâhserlerle dile gelmeişinin sebebini mâzîmizi sevdirmekte, kültür ve dil fukarâsı nesiller yetiştirmekte aramak ve artık hayalden güzel hakikatleri sunmak için durmadan bizleri çağırان târihimizin sesini duymak gerek. Bu târih gizli hazîneler gibi sakladığı yüzlerce mâcerâyı işleyecek san'atkârları bekliyor." (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1975/2 s.6)

İçinde yaşadığı toplumun kültür meseleleri üzerine eğilirken Sâmiha Ayverdi'nin ifâdesi ile beşer seyyahının hakikati arayış yolculuğundaki ezeli ve ebedî kânunları kabul etmenin derin sükûneti içinde hissederiz İlhan Hanım'ı: "İnsan yaratıldığından beri ihtiyârî olarak güzelin, yaratılışı ve bekâsı îcâbı da faydalının peşindedir. Asırlardır rûhu ve mânâsı onu günele, güçlükleri yenerek hayâtı kolay yaşanır hâle getirme gayreti ise onu faydalıya itmektedir.

Beşeriyetin saâdeti bunların muvâzenesindedir. Ne çâre ki faydalının peşinden koşuş, son asırlarda hızını artırır artırır bugün baş döndürücü bir sür'at koşusu hâlini almış ve dünyâyı maddeden ibâret gören ideolojilerin hareket noktası hâline gelmiştir. Faydalının zaferi güzeli tahtından indirmiş, faydasızlığı telkin ederek fuzûlî sayılmasına sebep olmuştur.” (*Kubbealtı Akademi Mecmuası* 1976/1, s.5)

1996 yılına geldiğimizde, üç ay ara ile yılda dört sayı yayımlanan *Kubbealtı Akademi Mecmuası* artık yüzüncü sayısına ulaşmıştır. Toplum hayatımızın birçok alanında hâkim görünen istikrarsız yürüyüşün aksine, kültür hayatımızdaki bu devamlılık vesîlesi ile yazdığı “100. sayıyı gördüğümüz zaman devâmın ve sebâtın zevkini tattık.” cümlesiyle başladığı sözlerine “Gidenlerin yeri dolmadı ise de prensipleri devam etti.” dedikten sonra, her zamanki yapıcı tavrı içinde, kendisine emânet edilen gençler nesline, ilk günkü yola çıkış heyecânı ile müjdelere verir: “Bugün geldiğimiz nokta bize geleceğin de müjdecisi. Bayrak yarışı gibi elden ele geçse geçse devam eden hizmet kervanı emîniz ki gençlerle yürüyecektir. Prof. Dr. Sâdık Tural Bey'in dediği gibi; güzellikler, çınarların neslinden fidanların nesline yürümekte. Kendi insanına ve kültürüne hizmeti hayatının gâyesi edinen pırıl pırıl gençlerimizle, başlatılan bütün vakıf faaliyetlerinin devam edeceğine tam bir îmnâımız, hattâ itminânımız var. Bunun en büyük mükâfâtı ise uygulananlardan duyulan zevk ve tatmindir. “Saâdet ideale erişmekte değil, ideale erişmek için yürünen yoldadır” derler. O ne heyecan, o ne büyük yürek çarpıntısı, o ne büyük sevk, ne büyük gayrettir ki zevki çilesini unutturur. Biz aranızda olmasak bile 200. sayıda buluşmak üzere bütün Kubbealtı câmiasına sevgiler, muhabbetler.” (1996/4, s.6)

Değerli büyüğümüz İlhan Ayverdi Hanımefendi'yi, 18 Mart 1984 târihinde “ ...vermekle ne aç kaldı ne açık, şâhâne yaşadı şâhâne gitti” diyerek ardından gözyaşı döktüğü hayat arkadaşı Ekrem Hakkı Bey; 22 Mart 1993 târihinde “... bâki âleme bakan gözlerini fânî âleme kapadı.” sözleri ile uğurladığı hizmet yolundaki kıymetli görümcesi ve annesi Sâmiha Ayverdi ve onların hepsinin “gönlüne müteâlin hasretini, kemâlin iştiyâkını düşüren” hocaları “Bir Yirminci Yüzyıl Münevveri: Ken'an Rifâ” ile birlikte rahmet ve şükranla yâdediyoruz.

İstanbul, Balmumcu 22 Ocak 2018

René Guénon ve Türkiye

Doğu-Batı¹

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

René Guénon'un (Abdülvehid Yahyâ) nın, 1900-1930 yılları arasında Fransa'da okuyan, Fransızca edebî- fikrî yayınları tâkip eden veya çeşitli sebeplerle orada bulunan Türkler tarafından tanınıp tanınmadığına dâir elimizde henüz bir vesîka, bir şâhit, bir araştırma veya inceleme bulunmuyor. Şahsen bir araştırma da yapmış değilim. Fakat bâzı noktalardan hareket ederek tahminlerde bulunmak istiyorum.

I. Dünya Savaşı öncesi Fransa, İngiltere, Hollanda ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde XIX. yüzyıl sonlarına doğru gelişen oryantalizm çalışmalarının daha da arttığı ve Doğu edebiyatı, sanatı ve düşüncesine doğru gittikçe yoğunlaşan bir tecessüs, merak ve alâka'nın mevcut olduğu görülmektedir. Hint ve Çin gibi İslâm dünyâsı da bu ilgi ve merak alanı içindedir. İslâm medeniyetinin her alandaki mahsulleri de oryantalizmin konusu olmaktadır. Fransa ve İngiltere'nin uzun yıllardan beri müslüman ülkelerden sömürgeleri vardır. Bu işgal ettikleri ülkelerde yaşayan batılılar, resmî yönlendirmeler veya şahsî duygu ve düşüncelerle içinde yaşadıkları bu çevreyi din, ilim, fikir, sanat ve edebiyat açısından tanımaya başlamışlardır. Bu

¹ Metin Prof. Dr. Mustafa Tahralı'nın eylül sonunda çıkacak olan "*Çağ ve Hakikat René Guénon' dan Seçme Makâleler ve Yorumlar*" kitabından kısaltarak alıntılanmıştır. Metnin devâmını gelecek sayımızda bulabilirsiniz

genel tutum içinde İslâm tasavvufu çalışma ve araştırmalarında, Fransa'da Louis Massignon (ö. 1962) ve İngiltere'de Reynold Nicholson (ö. 1945) ön plana çıkmışlardır. XX. yüzyılın ilk yarısında, tasavvuf sâhasında, Nicholson Mevlânâ ve *Mesnevî*, Massignon ise Hallâc-ı Mansûr üzerinde çalışma ve incelemeleriyle tanınmıştır. Bu iki tasavvuf araştırmacısı oryantalist gibi diğerleri de üniversitelerde dersler vermiş ve çeşitli dallarda öğrenciler yetiştirmiştir. Yaptıkları bu çalışma ve tercümeler, resmî görevleri gereği de olsa, elbette yüksek bir ilgi ile karşılanmıştır. Hinduizm araştırmaları da tabiatıyla batı üniversitelerinde, özellikle İngiltere'de yer bulmuştur.

İşte bu resmî ve akademik oryantalizm çalışmaları yanında batılı aydınların edebî ve fikrî tecessüsleri netîcesinde bir de popüler ve entelektüel bir doğu incelemeleri doğmuştur. XX. yüzyılın başlarında René Guénon böyle bir ortam içinde Hinduizm incelemelerine yönelmiş, kendi kendine Sanskritçe öğrenmiştir. Genel olarak doğu medeniyeti ve Hindu doktrinlerine âit çalışmasını doktora olarak üniversiteye teslim etmiş, yönetici hocası tezi kabul etmişse de Fakülte Dekanı reddetmiştir.² Bu doktora teşebbüsünden önce 1910 lu yıllardan itibaren doğu medeniyeti ve düşüncesiyle ilgili, çok dar bir çevreye hitap eden dergilerde yazılar yazmakta idi. Bu 1910-1912 yılları arasında müslüman olmuş, Abdülvâhid Yahyâ adını almış ve Şâzelî tarikatine girmiştir. Kâhire'de vefâtına kadar (1951) müslüman olduğunu çok yakın dostları dışında bilen olmamıştır. Bütün kitaplarını müslüman olduktan sonra yazmış ve batı dillerinde yayınladığı eserlerinde "René Guénon" adını bir "takma ad", "müstear isim" gibi kullanmıştır. Tez olarak kabul edilmeyen çalışmasını 1921 yılında kitap olarak yayımlandıktan sonra, *Doğu ve*

² Patrice Brecq, "Un Professeur de Philosophie", *Science sacrée*, Editions Sodecom Dijon, 2003, s.451- 454.

Batı (1924) ile *Modern Dünyânın Bunalımı* adlı kitaplarıyla, sâdece doğu âlemiyle ilgilenenlere değil geniş bir okuyucu kütlesine hitap etmek imkânını bulmuştur. Kitap yayınlarına paralel olarak çeşitli dergilerde makâleler yazmaya devam etmiştir. Bu makâlelerinden meydana gelen derlemeler vefâtından sonra birkaç kitap hâlinde yayımlanmıştır. Doğru medeniyetleri ile modern batı medeniyeti arasındaki farkları ele alan ve batıyı batılıların hiç alışık olmadıkları bir tarzda eleştiren bu eserler yıllar geçtikçe daha da geniş bir okuyucu topluluğunun dikkati çekmiş ve "Guénonien" (Guénoncu) denilen yakın tâkipçileri ve fikirlerini benimseyen taraftarları teşekkül etmiştir.

René Guénon ve eserlerinin Türkler tarafından veya Türkiye'de tanınması ne vakit olmuştur? Ondan veya eserlerinden ilk defa söz edenler kimlerdir? İşte bu konuda uzun yıllardır gözümüze çarpanları bir araya getirip okuyucularımıza sunmak istiyorum.

Cumhûriyet Gazetesi'nin 30 Temmuz 1938 târîhli nüshasının altıncı sayfasında yayımlanan bir haberde şöyle denilmektedir:

"Sekiz senedir kaybolan bir Fransız âlimi

M. René Guénon Mısır'ın meşhur Azhar medresesinde bulundu. Bugünlerde beklenmiyen bir haber, Paris'te mühim akislerle çalkandı:

-Sekiz seneden beri izi bulunamayan büyük Fransız filozofu René Guénon bulunmuş ve... Mısır'da Azhar medresesinde talebe imiş!

Paris'te herkes, bu filozofun garib ve meraklı mâcerâsına hayret ediyor..."

Haber bir hayli uzun.³ R. Guénon Kâhire'ye 1930 yılında yerleştiğine göre haber 1938 yılında yayımlanmış olmalı. Gazeteye bu haberin hangi yolla geldiğini de bilmiyoruz. Paris'te çıkan bir Fransız gazetesinden alınıp tercüme edilmiş bir haber olması büyük bir ihtimal. Haberdeki bâzı yanlış ve noksan bilgiler haberi hazırlayan kişinin yeterli ve doğru bilgilere ulaşamayan bir muhâbir olduğu izlenimini vermektedir. Bir Türk gazetesinin böyle bir konuda haber yayımlaması ise, gazetede az çok R. Guénon hakkında bir şeyler bilen veya duymuş olan bir kimşenin mevcut olduğu ve söz konusu haberin yayımlanmasını sağladığı da düşünülebilir. Her ne hal ise... 1938 senesi içinde Türkiye'deki gazete okuyucusuna René Guénon'un adı, müslüman, âlim, filozof vb. bir kimse olduğu ve Kâhire'de yaşadığı belki de ilk defa duyurulmuş oluyordu. İleride bu hususta yapılacak araştırmalar sâyesinde daha doğru ve gerçek bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır. Bu yazımızda görebildiğimiz ve ulaşabildiğimiz kadarıyla yazılı metinler üzerinden R. Guénon'un ülkemizde tanınma sürecinden ve tanıyanların yazılarından bahsedeceğiz.

1900-1930 yılları arasında Paris'te bulunan İslâm ve Türk ülkelerinden tahsîle gelen müslüman gençlerin ve bâzı aydınların, ba-

³ İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar. *Cumhûriyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1938, s. 6. Bu gazete haber kupürünü bana ulaştıran, fakat kaynağı hakkında bir bilgisi olmadığını söyleyen Dr. Nihat Azamat dostumuza çok teşekkür ederim. Bu kupürdeki haberin muhtevâsındaki bâzı bilgilerden ve merhum Peyâmi Safâ'nın bu haberin yayımlanmasında dahlinin olabileceği düşüncesinden hareket ederek, o yıllarda P. Safâ'nın yazılarını yayımlayan *Cumhûriyet Gazetesi*'ni öncelikle incelemek istedik. Haberdeki harflerin karakterinin gazetede kullanıldığını görünce gazetenin 1938 yılının 7-8 ayını tek tek gözden geçirerek habere ulaşmış olduk.

tıda doğuyla ilgilenen çevreleri özel bir merak ve düşünceyle araştırıp tanımak ve yakınlık kurmak istemelerinin tabîi olduğunu düşünüyorum. Her ne kadar "doğu hayrânı" denilebilecek bu çevrelere yakınlık gösterecek de aşırı bir ilgi ve muhabbet hissetmeleri de beklenemezdi. Zîra özellikle Osmanlı Türk topraklarından yola çıkanların "batılılaşmak" ve "modernleşmek" için gittikleri batıda, tekrar kendi ruh ve düşünce dünyaları olan "doğuya dönme"leri çok şaşırtıcı olurdu. Ama batıda doğu rüzgârları estiren edebî ve fikrî entelektüel atmosferin, bu "doğulu gençler" üzerinde hiçbir tesir icrâ etmediği de söylenemez. Fransa, İngiltere ve Almanya'da bu yıllarda yaşayan doğulu gençler üzerindeki batı edebiyat, târîh, düşünce ve sanat çevrelerinin tesirleri hakkında yapılacak araştırmalar ve "hâtırat"ların bu açıdan incelenmesi bilinmeyen bâzı bağlantıları, gerçekleri ortaya çıkarabilir.

Çocukluk ve ilk gençlik senelerini Üsküp'te, mahallesindeki bir Rifâî dergâhı çevresinde geçiren ve 1903-1912 yıllarında Fransız mekteplerinde târîh ve edebiyat dersleri, Şark Dilleri Mektebi'nde (Ecoles des Langues Orientales) Arapça ve Farsça dersleri⁴ tâkip eden Yahyâ Kemal'in (ö.1958) ve Bahriye Mektebi'nde Yahyâ Kemal'in talebesi olan, 1924 yılında, Sorbonne'da Felsefe Bölümü'ne kaydolmuş Necip Fâzıl'ın (ö.1983) Paris'teki doğuya yönelmiş çevrelerden bâzı kimselerle tanışmış olmaları, onların havalarından bâzı şeyler kapmış olmalarını söylemek mümkündür sanıyorum. Yahyâ Kemal derslerini dinlemiş olduğu Albert Sorel (ö.1906) gibi Fransız târîhçilerin, edebiyatçıların, şâirlerin ve şiire ilgi duyanların fikirlerinden söz etmiş ve tanıştığı siyâsî görüşleriyle yüzlerini batıya çevirmiş Jöntürklerden uzak durmuş, kendisine mahsus bir düşünce ve sanat rotası çizmiştir. Necip Fâzıl ise, Türkiye'ye döndükten son-

⁴ Nihad Sâmi Banarlı, *Yahyâ Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul 1960, s.99

ra 1933 yılında "tasavvuf yolu"na, bir Nakşibendî şeyhine intisap etmiş ve çıkarmış olduğu dergiye *Büyük Doğu* (1943-1978) adını vermiştir. Zâten "tasavvuf yolu"na intisap etmiş olması onun "doğu"ya döndüğünü, "doğu"yu seçtiğini göstermektedir. Ayrıca dergisine böyle bir ad seçmesi, acaba Paris'te yaşadığı yıllarda, aralarında veya yakınında bulunduğu yüzünü "doğu"ya döndürmüş bâzı kişi veya çevrelerden mülhem olmuş mudur sorusunu akla getirebilir. Necip Fâzıl 1960 lı yıllarda batı düşüncesi ve İslâm tasavvufu hakkında verdiği üç konferansını gözden geçirip 1982 de kitap olarak yayımlamıştır. Kitabın "Birinci Fasl"ının sonunda doğu ve batı hakkında şöyle demektedir: "Birinin eksiği öbüründe gizli iki dünya, Doğu ve Batı. Batının kolay takdir edilir zaferi, madde nakışlarında ve süsünde; Doğu'nun müdâfaasızlığı da maddî sefâletinde ve madde çelmesiyle düşürülmüş olmak fecâatinde. (...) Nihâyet doğunun aslî rengi ve mutlak vâhidi İslâmiyet, onun da rûhu tasavvuf ve onu "*plastisite*"ye çıkarmak, eşyâya nakşetmek dâvâsı."⁵

Ama esas hatırlanması, göz önünde bulundurulması ve bilinmesi gereken husus Tanzîmat'tan önce ve sonra kendisini "doğu" (şark) ve "doğu medeniyetleri" içinde gören ve bu medeniyetlerden "İslâm medeniyeti"ne mensup olduğuna inanan ve bu medeniyetin Osmanlı kolu olduğunu bilen bir siyâset, ilim, düşünce ve sanat anlayışını benimsemiş ve öyle yaşamış bir "millet" ve "ümme" olduğumuzdur. Ancak içinde bulunup asırlarca nîmetinden istifâde ettiği ve hattâ mensuplarına "önderlik" ettiği, her alanda kendi üslûbunca güzellikler kattığı bu "doğu medeniyeti şûbesi" duraklamış ve artık "batı" karşısında her nasılsa bir "aşağılık psikozu"na düşerek yenilgiyi âdeta peşinen kabul edip "kalkınma" gayretine "garplılaşma/batı-

⁵ Necip Fâzıl Kısakürek, *Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1982, 100.

lâşma" adını vermiştir. Böyle bir adlandırma kendi î mânını, târihi-ni, ilmini, düşünce ve sanatını hattâ topyekûn hayâtını küçük ve hor görmesine, "kendi"nden uzaklaşmasına sebep olmuş bâzı çevrelerde ise tam bir "batı hayranlığı"na ve "batıya teslim olmaya" müncer olmuştur. Rahmetli Sâmiha Ayverdi batı karşısındaki bu silkinme ve ilerleme hamlesinin "batılılaşma" kelimesiyle ifâde edilmesinin, daha işin başında atılan yanlış bir adım olduğunu söyler.⁶ Gerçi bütün aydınlar ve toplumun her kesimi, mensûbu bulunduğu medeniyetin bir "doğu" medeniyeti olan "İslâm medeniyeti"ni terkedip maddî ve dünyevî bakımdan göz kamaştırıcı verimlerini gördüğü "batı"ya her şeyiyle teslim olmayı göze almış, kabullenmiş değildir. Fakat medeniyet adına açılan bayrağın adı "garplılaşma" olunca, netîcede her tutum ve davranış, her düşünce ve sanat bu çerçeve içinde algılanmaya başlanmış, âdeta zorlanmış oluyordu. Osmanlı Devleti'nden Cumhûriyet'e geçişte, aşağı yukarı bir asırdan beri süregelmekte olan "batıya yöneliş" ve "batılılaşma" mâcerâsı milletin önüne her alanda bir zarûret ve hattâ resmî bir mecbûriyet olarak konulmuş bulunuyordu. Mâdemki adına uzun zamandan beri "garplılaşma/batılılaşma", yâni "batılı gibi olma" denilmişt, o halde toptan ve her alanda "batılı form"lar benimsenmeli ve devlet buna göre düzenlenmeli, toplum buna göre şekillendirilmeli ve halk buna göre yönetilmelidir noktasına gelinmiştir. Gerçi bir milletin gerek yöneticileri, gerek ilim adamı ve aydınlarının ve gerekse halkın tamâmının böyle bir "netîce"yi topyekûn kabullenmesi sosyolojik bakımdan mümkün olmadığından, farklı görüşler ortaya çıkmış, bilhassa "doğu"ya, "İslâm medeniyeti"ne mensup olduğunun farkında ve şuûrunda olanlar, bilenler ve "doğu"nın "hikmet ve irfân"ına sâhip

⁶ Sâmiha Ayverdi, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*, Kubbealtı Yay., (5. baskı) İstanbul 2010, s.765, 1110, 1111; Sâmiha Ayverdi, *Kölelikten Efendiliğe*, Kubbealtı Yay., (6. baskı) İstanbul s.59; Sâmiha Ayverdi, *Millî Kültür Meseleleri*, s.225-226.

olanlar, hâdiselerin seyrinin verdiği imkânlar içinde yavaş yavaş, bâzan oldukça çetin şartlara, sıkıntı ve güçlüklerle rağmen her devirde seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bu gelineen noktada, mâdemki "batılılaşma" bir sosyal zarûret ve empoze edilen bir mecbûriyet hâlinde görünmektedir, o halde bir "doğu ve batı sentezi" ortaya konulmalı, bunun inşâsına çalışılmalıdır. İşte Peyâmi Safâ'nın (ö. 1961) 1931 de yayımlanan *Fâtih-Harbiye* romanında işlediği ve yazılarında devam ettirdiği doğu ve batı sentezi meselesini, ölümlünden sonra bir araya getirildiği anlaşılan makâlelerden meydana gelen *Doğu-Batı Sentezi*⁷ isimli kitabındaki başlık, 150-200 seneden beri süren bir yönelişin, belki de çarnâçar varacağı son duraktı. Bu durumu Sâmîha Ayverdi (ö.1993) şöyle ifâde ediyordu: "Şu halde şarkın da garbın da ayrı ayrı yönlerden muztarip olduğu bir dünyâda, beşeriyetin biraz olsun yüzünü güldürmek için, artık bu iki medeniyetin birbirine yanaşması, birbirinden nasip alıp, birbirinin aynasında eksikliğini veya fazlasını görmeye çalışması lâzım değil midir?"⁸ Necip Fâzıl ise bu doğu-batı sentezi fikrini şu şekilde dile getirmiştir: "Batının, bütün eserini sıfıra indirici eksikliğini "ruh", asl olarak Doğu'da; âhiretin tarlası olan dünya fethine memur akıl da Batı'da. Bu iki kutbu birleştirip bir ark lambası parlayışına vücut vermeden yaşanmaya değer hayâtın sırrı ele geçirilemeyecektir."⁹

"Batılılaşma" hareketi içinde yetişmiş, hemen hemen her şeyiyle batılılaşmış bilim adamları, aydınlar ve yöneticiler, böyle mantıkî ve sosyolojik olarak en tabîî görülmesi gereken noktada bile, muhâlifleriyle buluşmak ve uzlaşmak istemiyorlardı. Çünkü "doğu" ile ilgilenen "batılı güçler", doğuyu böyle bir uzlaşma ve anlaşma noktasına varılmaması için basın, eğitim-öğretim, yönetim ve askerî

⁷ Peyâmi Safâ, *Doğu-Batı Sentezi*, İstanbul 1963.

⁸ Sâmîha Ayverdi, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*, s.1124.

⁹ Necip Fâzıl Kısakürek, *age.*, s.224.

alandan alabilecekleri, empoze edebilecekleri, teşvik edip destekleyici olacakları her önlemini almış ve mümkün olduğunca her fırsatta ve her hâlükârda "doğu"nın zihniyet, kültür ve yaşayış bakımından "batılılaşma"sına çalışmış ve hattâ yerine veya devrine göre devletler arası yakınlaşma, yardımlaşma, anlaşma ve sözleşmelerin verdiği imkân ve fırsatlarla da zorlamıştır. Anlaşılan şudur ki, sâdece batıya karşı doğuyu savunanlarla değil, "doğu-batı sentez"i diyenlerle de "batılılaştırma" / "batılılaşma" taraftarları arasındaki mücâdele daha uzun zaman sürecek gibidir. XIX. yüzyılda batı büyük ölçüde doğunun dışında ve karşısında iken, XX ve XXI. yüzyılda artık "batı", "batılılaşmış doğu ve doğulu"larla "doğu"nın içindedir.

Osmanlı Devleti doğu medeniyetlerinin müslüman Türk kolu idi, yâni doğu medeniyetleri içinde an'anevî/dînî (traditionnelle) orijinal bir İslâm medeniyeti idi.¹⁰ Tanzîmat'tan îtibâren ise hem dışarıdan hem de içeriden bu medeniyet dâiresinden çıkarılmaya ve maa-lesef gittikçe sayıları artan aydın ve siyâsîleri ile üstünde taşıdığı, kumaşının dokusu zedelenmiş rengi solmuş, sağı solu ziyâdesiyle yıpranmış, "İslâm medeniyetine mensûbiyet" elbisesini çıkarıp atmak için âdeta didinmeye başlamıştı. Batılı devletler için artık bu halledilmesi gereken bir "şark meselesi" idi. Onu didik didik etmek ve onun üzerinde yaşadığı coğrafyanın altında ve üstünde ne varsa yiyip yutmak hedefi idi. Osmanlı aydınının bir kısmı da gönüllü olarak kendi öz medeniyetinden her gün biraz daha uzaklaşıyordu. Maddî ve teknolojik yetersizlikler, askerî mağlûbiyetler ve batının bu alanlardaki kıyas kabul etmez üstünlükleri kendi kökünden, mâ-neviyat ve irfânından kopan yeni nesilleri batıya yönelişlerinde haklı gibi gösteriyordu. I. Dünya Savaşıyla sonuç belli olmuştu. Bütün doğu, Hint, Çin ve İslâm ülkeleri maddî ve kültürel sömürgeler hâlinde

¹⁰ Sâmîha Ayverdi, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*, s. 226, 440-441.

batının, modern batı medeniyetinin hüküm ve istîlâsına mâruz kalmıştı. Savaş sonrası bağımsızlığını ancak kurtarabilen Türkiye gibi halkının çoğu müslüman olan birkaç devletti.

İşte batının, batılı devletlerin kazandığı, doğuluların kaybettiği o yıllarda Almanya'da Oswald Spengler *Batının Çöküşü*¹¹ adlı kitabını yayımlamıştı. O. Spengler kitabının ilk baskısı için 1917 de yazdığı önsözde özetle şöyle der: Daha 1912 de yazacağı eserin adını *Batının Çöküşü* diye tespit etmiştir. Üç yıllık bir gayret ve çalışma sonunda eserini tamamlamış, fakat I. Dünya Savaşı başladığı için yayımlanamamıştır. Eserini 1917 yılının baharına kadar tekrar gözden geçirir. Pek çok detay bilgiyi tamamlar ve daha vâzıh bir hâle getirir. İkinci baskısının önsözünde belirttiğine göre eseri ilk defa 1918 de basılır. 1922 de gerçekleşen genişletilmiş nihâî baskı 10 yıllık uzun bir çalışma devresinin ürünü olarak gün yüzüne çıkmıştır. 1922 yılında yapılan nihâî baskının önsözünde eserini, Leibnitz'in talebesi olan Goethe'ye ve Nietzsche'ye borçlu olduğunu yazar.

O. Spengler'in başlığı dikkatimi çeken bu eserini Paris'te doktora talebesi olarak bulunduğum yıllarda (1967-1973) görmüş ve satın almıştım. M. Tazerout tarafından 1931 de Fransızcaya çevrilmiş iki ciltlik bir eserd. Bu Fransızca tercümenin önsözünde mütercim, yazarın medeniyetler hakkındaki görüşünü şöyle özetler: "Kaderin mantığına uygun olarak, bizim gezegenimizin târihinde aslen sâbit olan şudur: her kültür zarûrî olarak medeniyette gerçekleşir, yâni ölümü, doğumuyla birlikte verilmiştir ve ölüm onun en yüce anlamıdır. Batı'nın ölümü, meselâ I. Napoleon'dan itibaren Batı medeniyetinin ölümü, sırasıyla Mısır, Çin, Bâbil, Hint, Greko-Latin Anti-

¹¹ Oswald Spengler, *Le Déclin de l'Occident* (Trad. par M. Tazerout), Paris, Gallimard 1959.

kite, Arabistan ve Meksika medeniyetlerinin başına geldiği gibi, zararlı olduğu kadar mantıkî bir netîcedir de."¹² Tazerout, tercümesini 1927 deki Almanca baskısından yaptığını ve baskı adedinin daha önceki Almanca baskılarından îtibâren 100 bin adede ulaştığını belirtir. Bu da eserin gördüğü büyük ilginin bir delîli olarak görülebilir. Fransızca ikinci baskısı 1959 da yapılmış olan bu kitap orta boy, sık satırlı 414 + 470 sayfalık hacimli bir eserdir. *Batının Çöküşü* adıyla Türkçeye tek cilt olarak çevrilmiş bu eserin 1978 ve 1997 de iki baskısı yapılmıştır ve 559 sayfadır. Fransızca iki ciltlik tercüme ile karşılaştırılınca, Türkçe tercümede bir hayli kısaltma yapıldığı anlaşılmaktadır. Çevirenler bu hususta herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır. Dergâh Yayınları eseri, "Spengler, batı Avrupa'nın dünya hegemonyasını yitireceği kanaatindedir. Bununla birlikte Batı kültürü de yok olacaktır. Bu görüşlerden birincisi gerçekleşmiş gibi. Ancak ikinci husus henüz açıkta duran bir sorudur. *Batının Çöküşü* onun yoğun bilgi ve fikir örgüsünden dolayı zor anlaşılan baş eserlerinden biridir" cümleleriyle "Sunuş" yazısında takdim etmektedir.¹³

Fransa'da ise René Guénon, (1921) *Hindu Doktrinlerin İncelenmesine Umûmî Giriş* (1921) başlıklı kitabının ilk yarısını doğu medeniyetlerine bir giriş olarak yazmıştır.¹⁴ Birkaç yıl sonra neşrettiği *Doğu ve Batı* (1924) ve *Modern Dünyânın Bunalımı* (1927) adlı eserleriyle doğu ve batı medeniyeti, batının krizi ve çöküşü meselesini, Spengler ve bütün modern batılılar için çok farklı gelecek bir bakış açısıyla ele alır. René Guénon batının , Rönesans ve Reform'dan îtibâren kendi hristiyan an'anevî/dînî (traditionnelle) medeniyetini

¹² *age.*, s.10.

¹³ Oswald Spengler, *Batının Çöküşü* (Çev. Giovanni Scognamillo-Nuray Sengelli), Dergâh Yay., 1997, s. 5.

¹⁴ Kitabın bu kısmı Türkçeye tercüme edilmiştir: René Guénon, *Doğu Düşüncesi*, (Terc. L. Fevzi Topaçoğlu, İz Yay., İstanbul 1997.

terkedip semâvî/mânevî her türlü prensipten koptuğunu, böylece hem kendini hem de bütün dünyâyı mahva sürüklediğini yazar. Adı geçen bu kitaplarından önce ve sonra yazdığı eserlerinde de aynı görüşünü çeşitli yönlerden açıklayarak ortaya kor. Ama XV. Yüzyıldan beri hem batının kendisi, hem de işgal edip sömürgeleştirdiği, düşünce ve kültür bakımından tesir ve nüfûzu altına aldığı "doğulular" da her geçen yıl an'anelerini/dinlerini (tradition) biraz daha unutmuş bulunuyorlardı. Buna rağmen batıyla doğu ve İslâm ülkeleri arasındaki esas fark doğuda hâlâ "metafizik"¹⁵ (tasavvuf) düşüncesini fiilen yaşayan ve yaşatan merkezlerin azalmış da olsa mevcut olmasıdır. Batıda hristiyan metafiziğini temsil eden ocaklar XIV. yüzyıldan beri yavaş yavaş, rönesans ve reform hareketiyle gittikçe tesir ve güçlerini, hattâ varlıklarını kaybetmişlerdir. Artık XX. Yüzyılda batıda, doğu medeniyetleriyle ortak prensipleri olan ve Ortaçağ hristiyan medeniyetine benzer bir batı medeniyeti yoktur. Hristiyanlık bugünkü seküler/dünyevî/maddî batı medeniyetinin esâsı ve kurucu unsuru değildir. Mevcut batı medeniyeti Ortaçağ'daki hristiyan medeniyetine ve doğu medeniyetlerine nispetle "anormal" bir medeniyettir, bir "*anomalie*"dir. Geçmişte mensup olduğu kendi an'anesine (*tradition*) dönmezse, batı hem kendisini hem de hâkimiyeti altına aldığı, az veya çok kendisine benzettiği halkları ve bütün dünyâyı kaçınılması mümkün olamayacak felâketlere sürükleyecektir. Doğulu halkların mânevî/metafizik merkezler etrâfında tekrar toparlanma imkânı hâlâ bulunuyorsa da batı nihâî felâketler gelip çatmadan kendi "an'ane"sine, doğulu mânevî merkezlerin yar-

¹⁵ Bkz. "İslâm Tasavvufu" (Çev. M. Tahralı) *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, (Ocak 1985). Doğü Metafiziği (Çev. M. Tahralı) *M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Sayı 3, İstanbul 1985, s.104-122). Ayrıca *Metafizik Nedir?* isimli Ahmed Erdoğan tarafından hazırlanan metafizikle ilgili Bergson, Heidegger ve Marcel'in yazılarıyla birlikte basılmıştır (İz Yay., İstanbul 2001, s. 160-184).

dımıyla dönebilirse, her ne kadar çok sıkıntılı ve güç gerçekleşecek olsa da, ancak yaşama imkânını elde edebilecektir.

Tekrar Guénon ve eserlerinin Türkiye'de tanınması konusuna dönecek olursak: Peyâmi Safâ (ö. 1961) : "Cumhûriyetin îlânından sonra, 1933 ten beri, Türkiye'ye doğu-batı meselesini konferanslarla ve makâle serileriyle ilk defa getiren benim. **Avrupa fikir adamları arasında "doğu"ya dönüşün tek selâmet yolu olduğu ileri sürülürken, biz bundan habersiz, batıya yönelmiş bulunuyorduk.** Almanya'da Spengler, batının inhitâtını haber veren meşhur eserinden sonra doğan tartışmalar üzerine, Fransa'da, İngiltere'de ve İtalya'da birçok kitaplar ve anketler çıktı. Türk aydınlarının ve halk efkârının bunlardan haberi yoktu. Meselenin Türkiye'de ilk ithâlâtçısı bendim"¹⁶ demektedir. P. Safâ'nın bu sözlerinden anlaşılan şudur: Batıda, batı medeniyetinin çökmeye başladığı söylenmektedir. Hat-tâ çâre ve kurtuluş yolu olarak, bâzı yazar ve düşünürler "**doğuya dönüşün tek selâmet yolu olduğunu ileri sürmeye**" başlamışlardır. Bu ifâde René Guénon'un *Doğu ve Batı* isimli kitabına veya benzer görüşleri olan başka yazarlara bir gönderme gibidir.¹⁷ I. Dünya ve İstiklâl Savaşları'ndan genç ve orta yaşlı bir nesli kaybedip yorgun ve ekonomik bakımdan perîşan çıkan ülkemizde ise doğu-batı meselesi, "batıyla berâber olma" ve "batılılaşma"yı bir temel siyâset olarak benimseme şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu tutum yeni kurulan devlette, eğitim ve öğretimde, her yönüyle çok kuvvetli vurgularla ifâde edilmiş ve çeşitli alanlarda zorlayıcı yöntemlerle uygulamaya konul-

¹⁶ Peyâmi Safâ, *Doğu-Batı Sentezi*, Yağmur Yay., İstanbul 1963, s.7.

¹⁷ Peyâmi Safâ'nın eserlerinde Guénon ve eserlerinden söz edilip edilmediğini inceleme ve araştırma imkânımız olmamıştır. *Doğu-Batı Sentezi* adlı kitabında R. Guénon'un adı geçmemektedir. Yukarıda zikrettiğimiz sözlerinden, iyi bildiği Fransızca ile batıyı, batı düşüncesini ve doğu-batı meselesini yakından tâkip ettiği anlaşılmaktadır.

muş veya yöneticiler uygulamak zorunda bırakılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın bâzı aydınların görüş ve teklifleri doğrultusunda 1940 lı yıllardan îtibâren "Batı Klasikleri" yanında "Şark Klasikleri"ni de yayımlamaya başlaması da bu havanın sonucudur diyebiliriz. 1950 den sonra iktidârın değişmesi meseleyi daha da alevlendirmiştir. Ama eğitim ve öğretimde köklü değişiklikler yapılmamış veya yapılamamıştır. Dolayısıyla "batılılaşma" hareketi "batılı" tarzda okullarda yetişen yeni genç nesillerle daha da kuvvetlenmiş ve daha da artarak devam etmiştir. Zîra iki asırdır batının maddî zenginlik, teknoloji ve modern bilimlerine duyulan ilgi, kısmen sağlanan ve gittikçe artan maddî refahla daha bir elle tutulur gözle görülür hâle gelmiştir. Türkiye'nin kendi özüne, yâni târihte kurup yaşattığı "doğulu" yâni İslâm medeniyetine daha isâbetli ve verimli programlarla dönme teşebbüsleri, ayrıca belli aralıklarla yapılan askerî müdâhalelerle sekteye uğratılmıştır. Bâzı ilim, sanat ve siyâset adamlarının, yazar ve düşünürlerin gayretleriyle, bu topraklar üzerinde asırlardır yaşayan Türk milletinin îman ve târih hâfızası, toplumun büyük ekseriyetinin hâlâ sâhip olduğu İslâm dînine ve medeniyetine mensûbiyet duygusu, doğu-batı meselesinin de gündemden tamâmen çıkarılmasına fırsat ve imkân vermemiştir.

Prof. Hilmi Ziyâ Ülken (ö. 1974) görebildiğimiz kadarıyla Türk yayın dünyasında R. Guénon adını ilk defa zikreden Üniversite hoca-sıdır. 1953 yılında yayımlanan *La Pensée de l'İslam* (İslâm Düşünce-si) adlı eserinde Guénon'un İslâm tasavvufu hakkındaki makâlesine göndermede bulunur.¹⁸ 1954 te yayımlanan *İslâm Düşüncesine Giriş*

¹⁸Hilmi Ziyâ Ülken, *La Pensée de l'İslam*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1953, s. 27 not. 66. H. Z. Ülken'in bu Fransızca eseri, birazdan sözünü edeceğimiz *İslâm Düşüncesi* adlı kitabının tercümesi değildir. Önsöz'ünde belirttiğine göre bu kitabının Türkçesi yedi sene önce yayımlanmıştır. Fransızca tercümeye esas olan bu Türkçe eseri araştırıp görmemiz maalesef mümkün olmamıştır. İlhan Kutluer'in

adlı kitabında ise, ele aldığı konular münâsebetiyle, René Guénon'un yine "L'Esotérisme İslamique" ve ayrıca "Seyfu'l-İslâm" başlıklı iki makâlesinden alıntılar yaparak birkaç defa ve daha genişçe bahseder. Bu iki makâle de, *İslam et l'Occident (İslâm ve Batı)* başlıklı 1947 yılında yayımlanmış, değişik yazarlar tarafından kaleme alınmış İslâmiyet'le ilgili çeşitli konulardaki makâlelerden meydana gelen, antoloji mâhiyetinde (*mélanges*) bir kitapta yer almaktadır. H. Z. Ülken bu kitap hakkında görüşünü şöyle açıklamaktadır: Oryantalizme "kendini verenlerden mühim bir kısmının misyonerlik gibi siyâsî gâyelere sâhip olmaları, bu yüzden de ilmî çalışmayı -bilerek veya bilmeyerek- bâzı peşin hükümlerle karıştırmalarıdır. Bu noktaları hesâba katmadıkça Batı "islâmiyatçı"larının bütün araştırmalarından doğrudan doğruya faydalanmak imkânsız gibidir. Nitekim bunu son zamanlarda kendileri de pek iyi anlamış görünmektedir."¹⁹ Daha sonra aynı sayfada 2 numaralı dipnotunda bu görüşüne şu örneği vermektedir: "René Guénon, halk arasındaki yaygın bir peşin hükmün *İslamologues*'lar tarafından kontrolsüzce benimsenmesine ve her vesîle ile hücum ve tenkit vâsıtası diye kullanılmasına sebep olan "cihad" telakkîsini tahlil ederek, İslâm'da hakîkî cihâdın mânevî ve "kılınç"ın sembolden ibâret olduğunu çok güzel gösteriyor..."²⁰ Aynı müellif [yâni Guénon] tasavvufu dînin özü ve merkezi

"René Guénon'dan Seyyid Hüseyin Nasr'a: Gelenekselci Ekol'e âit Öğretilerin Türkiye'ye İntikâli ve Algılanış Biçimleri", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi, Sempozyum Tebliğleri 17-19 Mayıs 2013*, (Editörler: İsmâil Kara Âsım Öz), İstanbul 2013, s. 420 ve not 8 de bu Fransızca kitaptan söz edilmektedir. İlhan Kutluer ayrıca H. Z. Ülken'in şu eserlerini de zikreder ve göndermede bulunur: *İslâm Felsefesi: Kaynakları ve Tesirleri, Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1967, s. 242-244 ve *Varlık ve Oluş*, Ankara, A. Ü. İlâhiyat Fakültesi Yay., 1968, s.151.

¹⁹ Hilmi Ziyâ Ülken, *İslâm düşüncesine Giriş*, İst. Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1954, s.17.

²⁰ Sayfu'l-İslâm, p. 59-64. **Bkz.**, Seyfu'l-İslâm (İslâmın Kılıcı) (Çev. M. Tahrallı), *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, Ocak 1980.

diye târif ettiği ve İslâm'da *mysticisme* arayanları tenkit ettiği zaman da bu sempatiyi gösteriyor. Fakat bu meseledeki fikrine tamâmen iştirak edemeyeceğiz... ²¹ H. Z. Ülkenin bu ifâdelerinden R. Guénon'u bir "oryantalist" zannettiği ve müslüman olduğunu bilmediği anlaşılmaktadır. Guénon'un, tasavvufun *mysticisme*'den tamâmen farklı olduğu görüşüne katılmadığını ifâde etmekle onun bu konuda yazmış olduğu eserlerinden ve diğer kitaplarından, en azından kitabını yazdığı târihlerde, haberi olmadığı farkedilmektedir. ²²

²¹ *age.*, s.17 n.2, L'Esotérisme islamique, p.153-159; bkz. "İslâm Tasavvufu", (Çev. M. Tahralı), Kubbealtı Akademi Mecmûası (Ocak 1985).

²² *age.*, s. 42 n.1. H. Z. Ülken kitabının daha sonraki sayfalarında da bu konudaki tenkitçi tutumunu sürdürmektedir. Bkz. s.60 n.1, s. 70 n.1.

İzmir’de Bir Rifâî Şeyhi: Süleyman Hayâtî Aktuğ (Hayâtî Baba)

Prof. Dr. Mehmet Demirci

İzmir’de *Tasavvuf Kültürü* adlı kitabımın neşrinden sonra konuyla ilgili araştırmalarım devam etti. İzmir’deki son dönem şeyhlerine dâir yeni mâlûmâta ulaştım. Bu yazının konusunu bunlardan biri hakkındaki bilgiler teşkil ediyor.

Tekkelerin kapatılmasından sonra binâlarının büyük ekseriyeti harap oldu veya talan edildi. Manisa’da Entekkeliler diye bilinen Rifâî Dergâhı, binâsı günümüzde çeşitli birimleriyle ayakta kalabilmiş şehirdeki yegâne dergâhtır. Şahıs mülkiyetinde olduğu için yağmalanmadı. Vârisleri de korumaya özen gösterdiler. Manisa merkezinde İbrâhim Çelebi Câmisiyle karşı karşıyadır.

Kurucusu Ahmed Vehbi Efendi’dir (1795-1851). Mısır’da tahsil gördü. İstanbul’a gelerek Kartal Rifâî şeyhi Ma’rifî Efendi’ye intisap etti. Şeyhinin işâretiyle 1833’te Manisa’ya geldi. Hâtuniye ve İbrâhim Çelebi medreselerinde hocalık yaptı. Bu arada kendi parasıyla arsasını alıp Rifâî tekkesini inşâ ettirdi. Aslen Antakyalı olduğu için, halk ağzında bu kelime “Entekkeli” diye söylendi ve dergâh bu isimle meşhur oldu.

Manisa Entekke Rifâî Dergâhı’nın Hasan Rüşdî’den sonra üçüncü şeyhi Hüseyin Kemâleddin Efendi’nin (1888-1951), İzmir’de irşad görevini sürdüren bir dervişi de Süleyman Hayâtî Aktuğ’dur (1906-1988).

Süleyman Aktuğ 1322/1906 yılında Manisa'nın Gördes ilçesinde doğdu. Rüşdiye mezunu olup, Gördes Mâliyesi ve Kırkağaç Mal Müdürlüğünde çalıştı. Manisa Belediyesinde görev yaptı. Çocuklarının tahsîli için 1943'te İzmir'e taşındı. İzmir Belediyesinde ayniyat muhâsipliğinden sonra, Fuar Evlendirme Dâiresi'nde Belediye evlendirme memurluğundan emekli oldu.

Hayâtî Baba hakkında çıkmış bir kitabın uzun ismi şöyledir: *Fakîrullah es-Seyyid H. S. Hayâtî Aktuğ Târihçe-i Hayâtı ve Rufâiyye*

ve Kâdiriyye Tarîkatı Kolu. Hazırlayan: Ali Zihinli, 1989'da Konya'da basılmış.

Buradan öğrendiğimize göre Süleyman Hayâtî Efendi tasavvufî bir çevrede yetişti. Babası Süleyman Sıdkı Efendi adlı şeyhten el almıştır. Kendisi de aynı zattan feyz aldı. Sekiz yaşından beri mânevî hazları duymaya başladı. Daha sonra Kırkağaçlı İbrâhim Edhem'den istifâde etmiş, son olarak da Hüseyin Kemâleddin'e bağlanmıştır. Bu konunun ayrıntılarını ve cereyan şeklini Hayâtî Baba'nın kendi ifâdesinden nakillerle sâdeleştirerek ortaya koymaya çalışalım: "...Allah'a şükür, ilâhî aşk lütfedildi. Bu şevk ve sevinçle Rabbimin lütuf ve ihsânı sâyesinde anne babamın intisap ettikleri fâzıl ve kâmil, büyük üstad ve kâmil mürşid olan Hafız Süleyman Sıdkı Efendi'nin mübârek nazarlarına nâil oldum. Hakkımda yüce bir teveccüh göstererek bizleri temizlik, ferâset ve ilâhî aşk halkasına dâhil etti. Bundan duyduğum haz ve sevinci sekiz yaşımdan beri muhâfaza ediyorum."

Şöyle devam eder: "Dînî ve ictimâî hayâtın dünyevî uhrevî saâdetini tadabilmek için, önce bunları kavramak ve bilmek ve bilerek yaşatabilmek ve yaşamak düşüncesi içinde günlerce, aylarca, hattâ uzun yıllarca mücâdele ettim. Bu arada irfan sâhibi birçok âriflerin (Allah onlardan râzı olsun) eserlerini okumak ve demek istedikleri gizli mefhumları ferâsetle öğrenmek azmiyle didindim."

Süleyman Sıdkı 1925'te vefat ettiğinde 19 yaşındaki Hayâtî Baba, bir süre mahrûmiyet içinde hasret ateşiyle çırpınır. Bu sırada pederinin önceden dervişi ve Hasan Rüşdî'den icâzetli Kırkağaç'ta ikâmet eden İbrâhim Edhem Hazretlerine bağlanır. Tarîkatteki noksan işlerini ondan ikmal etmekte iken bu zat da vefat eder. Bunun üzerine eşi Gülsüm Hanım'la birlikte yanık gönüllerini avutmak üzere, Manisa'da âsitâne yâni merkez tekke sâhibi bulunan, yollarının

bağlı olduğu Hüseyin Kemâleddin Efendi'ye sığınır. Bunun 1927-28'den sonra olduğu söylenebilir. O târihlerde Manisa Belediyesi'nde görevlidir. Hem vazîfesini yapıyor ve hem de Kemâleddin Efendi'nin derslerini tâkip ediyordu.

Hüseyin Kemâleddin Efendi'yi şöyle tanıtır: “Tarîkatimizin esas vilâyet makâmı kabul edilen bu makâma sâhip bulunan bu zat ilimde fazîlet sâhibi, Allah'ın emirlerini aynen nakleden ve bizzat kendisi de tatbik eden biri olup; memlekette doğruluğu, nezâketi, ârifliği ve ilim yolundaki gayreti bilinmekteydi. İbrâhim Çelebi Câmîsindeki değerli vaazları, halka karşı olan alçak gönüllülüğü, Manisa'daki dergâhında Hakk'a olan ibâdeti ve şeyhliği ile çevresinde temâyüz etmişti.

“Hükûmetimizin laikliği kabul etmesiyle¹ kapanmış bulunan tekkesinin dışında olmak üzere, kendi tasavvufî hayâtını yalnız olarak devam ettirdi. Bu arada önceki dervişlerine ve sonradan gelip “Hakk'a ne şekilde lâyük kul olunabilir?” sorusuyla başvuranların dertlerine merhem oldu.”

951 yılında vefat eden Kemâleddin Efendi, S. Hayâtî'ye bir gün şöyle der: “Oğlum, dünya külfetinden, maddî hizmetten başka, sana bir de mânevî hizmet yükü yükleniyor. Hazır ol, dikkatli ol ve kabul et!” Bundan ürkererek bu yükün ağırlığını taşıyacak kudrette olmadığını îtirazla af talep ettiğinde şeyhi şöyle diyecektir: “Ezeldeki takdîre boyun eğmek bizim şîârımızdır. Hem bu gibi vazîfeler istîdâd olanlara verilir. Biz de emir kuluyuz” Ve şunu ilâve eder: “Ve hem bu vazîfeyi sana tâlim edecek (kimse) pek yakında yanına gelecek.” S. Hayâtî bu sorumluluğun ciddiyetini anlatır: “O günden îtibâren dehşetli bir korku içinde halkın işlerini yaparken mânevî vazîfenin e-

¹ 30 Kasım 1925'te tekkelerin kapatılması kastediliyor.

hemmiyetini düşünüp bir hatâ yapmamaya mümkün olduğu kadar gayret etmek için Rabbimden dâimâ niyazda bulundum.”

S. Hayâtî Baba iki vâkiasını, yâni uyku ile uyanıklık arasında veya rüyâsında geçen önemli olayı anlatır. Birincisine göre Hz. Peygamber, Ahmed er-Rifâî, Süleyman Sıdkı, İbrâhim Edhem ve Tığlı Mustafa'nın bulunduğu bir mecliste kendisine hırka giydirilir. İkinci- sinde ise gene Resûlullah (as), Seyyid Ahmed er-Rifâî ve Tığlı Mustafa Efendi'nin bulunduğu bir toplantıda, kendisine şeyhlik hilâfetnâ- mesi verilir.

Hüseyin Kemâleddin Efendi'nin halîfelerinden olan Tığlı Mustafa Efendi İzmir'e göçerek S. Hayâtî'nin erkândaki eksiklerini tamamlattır. Bu olayın 1947 yıllarında Süleyman Hayâtî 41 yaşla- rında iken olduğu tahmin edilebilir. Gençliğinden beri irfan sâhibi birçok zattan istifâde eden ve tasavvufî eserleri okumaya büyük merâkı olan Hayâtî Baba Mekteb-i Rüşdiyede okuduğu Arapça bil- gisini geliştirmeye gayret etti. Böylece Kur'ân-ı Kerîm'i kısmen de olsa mânâlandırarak seviyeye geldi.

Başta sözünü ettiğimiz kitabın ilk 81 sayfası Hayâtî Baba'nın notlarından oluşuyor. Burada Hak yolcusuna şunları hatırlatır: “Yine şunu da iyi bilmek lâzımdır ki hazret-i insanın iki cephesi vardır. Bir cephesi Hakk'a nâzırdır, diğeri halka nâzırdır. Ne vakit ki insan Hakk' a nâzır olan (bakan) cephesinde kemâle erer, varını Hakk'a satar, vücut görünüşünden geçer, sahte benliğini atarsa, kendisi ile Hak arasında perde olan büyük perde yırtılmış olur ki, o vakit de hazret-i insanda tutan, işiten, yürüyen, gören, konuşan Hak olur. İşte evliyâ- ullahın kerâmeti, Hakk'ın o vücuttan işleyen işidir.”

Hayâtî Baba'dan bir alıntı daha yapalım: “Mü'minin kalbinde dünya varken, onu Hak'tan gayrıya bağlayan ne kadar âlim olsa, câ- hilden farkı yoktur. Bunun için Allah'ın aşk şarabında erimiş bir gö-

nül sâhibi bul. Onun gönlüne gir. O, seni düştüğün dertten kurtarır. O, seni benlikten soyup Hakk'a ulaştırmayı tavsiye eder. Kapıdan içeriye edep ve hayâ kartıyla giren tedâvi olur. Çünkü senin içinde bir hayli maraz var.”

Süleyman Hayâtî Baba Rifâî ve Kâdirî usûlüne göre yüzlerce dervişe el verdi, muhterem eşi Gülsüm Anne ile birçok kimseyi nurlandırdı. Hâlen hayatta iki oğlu bir kızı vardır. Dergâhı İzmir İkiçeşmelik 776. sokakta kendi satın aldığı iki katlı bir ev idi. Hayâtî Baba'nın kabri Karşıyaka Örnekköy mezarlığında âile kabristanındadır.

Mithat Cemal Kuntay’a Vefâ Duygularıyla

Hicran Göze

Mithat Cemal Kuntay’ın Türkçemizin şâha kalktığı “Mehmed Âkif” adını taşıyan kitabı Âkif’ i sâdece “İstiklâl Marşı Şâiri” olarak dar bir çerçeve içine hapsederek tanıtanların çok dışında bir Âkif portresiyle muhteşemdir. On sekiz yaşında bir hukuk talebesiyle ağabeyi yaşında bir şâirin destansı arkadaşlığını gözler önüne serer. Bu, kendisini dev aynasında gören bir gencin, utancın çeşitli derecelerinden geçerek, tevâzuun inanılmazlığını samîmiyetle yaşayan, yaşını başını almış bir şâirle olan, yer yer şaşırtan bâzen de gözyaşlarının arkadaşlığında tebessüm ettiren arkadaşlığıdır. Genç Mithat Cemal’in mahcûbiyete ve yenilgiye uğraya uğraya, hayret ede ede bu arkadaşlığın, bu dostluğun ısrarla peşinden koşuşu, böyle bir nasîbi kabul etmemek hatâsına düşmeyişi de ayrıca ibret alınacak bir olaydır. Yaşadığı devrin îcâbı Müslümanlığa bir yabancıнын bakışından bile yabancı olan, Batı’yı anladığını sanan, yazdığı şiirlerle övünen çok ukalâ genç bir hukuk talebesinin Âkif’le otuz beş sene devam eden nefsâniyetten uzak bir sevgiyle süslenmiş bu muhteşem dostluğunu heyecanlanmadan, gözler yaşarmadan okumak imkânsızdır. Âkif’in haberdâr olmadığımız karakterini, o karakterinin yer yer büyük şaşkınlık yarattığı, inanmakta güçlük çekilen hayat hikâyesini onunla berâber çok yerde şaşarak ve utanarak yaşama şansına sâhip olmuş Mithat Cemal Kuntay’ın “Mehmed Âkif “ kitabını bir kere değil birkaç kere okumak şarttır. Sâdece gençlerin değil büyüklerin de...

Mithat Cemal, kendisinden on iki yaş büyük olan Âkif'le gen-
cecik bir hukuk talebesi iken başlayan bu muhteşem dostluğu Â-
kif'in son nefesine kadar sürdürmüş, ölümünün arkasından da o
dostluğu kitaplaştırarak târihe hediye etmiştir. Hasan Âli Yücel bu
yakınlığı "Mithat Cemal, yaşadığı insanlar arasında bir adamı sevdi:
Mehmed Âkif. Bir adama taparcasına hayran oldu: Atatürk. Meh-
med Âkif kitabı merhuma dikilebilecek en iyi mezar taşıdır. Doğru,
sert ve tenzîlâtsiz bir ahlâk adamı olan Âkif'te dînin bir cemiyet gö-
rüşü olduğunu farketmemiş olanlara Mithat Cemal'in "Âkif "kitabını
tavsiye ederim. Bizden sonra gelenler yarım kalmış emeklerini yok
etmeyerek ona borçlarını ödemelidirler..." diyerek ne kadar güzel
ifâde ifâde etmiştir.

Zengin kültürüyle tanınmış yazarlarımızdan, Âkif'in hayrânı
Hakkı Sühâ Gezin de Mithat Cemal'in Âkif hakkındaki kitabını oku-
duktan sonra düşüncelerini bu satırlarla ifâde etmişti: Değerli sa-
natkârımızın "Üç İstanbul" adıyla romanımsı bir eseri de var. Bir
devrin sîmâsı bakımından pek kıymetli görüşlerle doludur. Son gün-
lerde çıkardığı "Mehmed Âkif" ise bütün tetkik ve tahlil meraklıları-
na örnek olacak güzellikte bir monografidir. Âkif'e ne mutlu ki arka-
sında bu kadar büyük ve kuvvetli bir dost bırakmış."

Yazarın Mithat Cemal Kuntay'ın şeklini vafeden satırları da
fedâ edilemeyecek kadar güzeldir: "Yumuşacık tombul bir vücut; fa-
kat dikkatle bakınca bu şişmanlığa yakın topluluğun bozup eriteme-
diği ahenkli bir çizgi güzelliği görülür. Hâlâ seyrelmemiş gümüşlü
saçları altında yorgun bir alın, uykuyu özlemiş gibi süzgün gözler
altında ansızın dolgunlaşan yanaklar sizi belki biraz yadırgatır. Am-
ma Mithat Cemal'in gerdanını çok görmemek için bu zihin hazırlığı
lâzımdır..... "Et ve kemik Mithat Cemal'in bende ki izi bu... Ammâ
ruh Mithat Cemal'in, sanatkâr Mithat Cemal'in bende bambaşka bir

izi var .Kendisini görmeden önce galiba antolojilerden birinde bir şiirini okuyup hayran olmuştum. Eğer yanılmıyorsam rahmetli Mehmed Âkif'le müştereken İran şâhı Mehmed Ali için yazılmıştı.

“Gürz-i girân-i zulmünü ey kanlı nâsiye

Eyvân-ı zer-cidârına as zîynetim diye”

diye başlayan bu manzûmenin ne coşkun ve ne tok bir sesi ne kahramanca bir âhengi vardı. Sonra bir gün *Harp Mecmuası*’nda çıkan bir şiirinde ;

“Bedâyi ihtirâ eyler ölüm bahsinde erkekler”

mısrâını okuyunca onun kalemine bîat ettim. O vakit harbin ilk senesiydi. Çanakkale ölüm değirmeninin çarkları insan kaniyla dönüyor, can öğütüyordu. İstanbul sokaklarında ceketlerinin boş kolları sarkan sülün gibi delikanlılar, koltuk değneklerini esnete esnete seken dağ gibi yiğitlerle karşılaşılırdık. Mithat Cemal bunları ilk tereñnüm eden, bu ulvi sakatları tunç ve altın mısralara döken ilk şâirdir”

Hakkı Sühâ Gezgin Mithat Cemal’in noter oluşunu sanatkârlığının ikinci plana atış olarak görmez “Bütün bunlar bir heykelin kâidesine benzer. Mithat Cemal’in asıl hüviyeti sanatkârlığıdır. Öteki işleri sırf bunu yükseltmek için yapar.” diye yazar. Çok sevdiği şâirin bu mısralarına da hayrandır:

“ Hep selleri kan, taşları yekser kemik olsa

Bir son nefes enkâzı olup bitse nesîmi;

Ölmez bu vatan, farz-ı muhâl ölse de hattâ

Çekmez kürenin sırtı bu tâbût-ı cesîmi.”

Hâlit Fahri Ozansoy da “*Edebiyatçılar Geçiyor*” adını taşıyan eserinde Mithat Cemal’dan bu heyecanlı satırlarla bahsetmişti: “Büyük ruhlu idi, sesi de , ilhâmı da ‘dağlar’la, ‘deryalar’la’birleşerek demir kesilir, tunç kesilir, vatanın zafer yankıları olurdu:

“Ölmez bu vatan, farz-ı muhâl ölse de hattâ

Çekmez kürenin sırtı bu tâbût-ı cesîmî.”

Birinci millet Meclisi kürsüsünde Mustafa Kemal’in beğenerek okuduğu bu beyit, İstiklâl Harbi târihimize de geçmiştir. İşte kursuz bir aruz vezni ile doğan bu mısralar, bu gür, bu erkek, bu haşmetli sesle Mithat Cemal’in romantik muhayyilesinden kahramanca fışkırarak bir yıldırım gibi gürler ve bu tâbût-ı cesîm teşbîhinin azameti karşısında Atatürk gibi dehâların dehâsı bir kudretli insan bile hayranlık duyardı.” Mithat Cemal ise bu şiiri, şiirlerini topladığı *Türk’ün Şehnâmesinden* adını taşıyan birbirinden güzel şiirleriyle dolu kitabının başına koymuştu.

“Bu kitaptaki birinci manzûmenin son beytini Gâzi Mustafa Kemal Büyük Millet Meclisi kürsüsünde okumuştur.

Bu kadar güzel bir tâlihin önünde duyduğum bitmez heyecânın sebebi olan bu manzûmeyi, kitabımın başına onun için koydum. Onun ebediyetle yaşıt olan adını başında taşıyan her şey güzeldir.” diye yazarak. M. C. K.

Hâlit Fahri Ozansoy gene o güzel eserinde bu kadarla da yetinmeyerek bir görgü şâhidi olarak Mithat Cemal’i şekli ve rûhuyla geleceğe ne kadar güzel hediye etmişti:

“Şâir Mithat Cemal noterdi de. Fakat şâirliği noter bürosunda da ağır basıyordu. Bir iş için, yâhut sâdece ziyâret maksadı ile gelen bir dostunun karşısında , önündeki dosyayı kapar, evrâkın tetkîkini muâvini Süreyyâ bey’e bırakır. Kendisi bir şiir sohbeti açardı. Ben,

onda, Batı ile Doğu arasında,iki cephenin karıştığı bir özellik bulmaktan da kendimi alamazdım.Giyinişi, zarâfeti Batı'dan, duygu ve nükteleri Doğu'dan eserdî. En ziyâde bu ikinci rûzgârdan hoşlanırdım.

Geniş bir alnı vardı ve saçları... Sanki ay ışığı ile gümüşlenmişti! Bu saçlar kır saçların en göz okşayanı idi. Kravatı dâima kelebek kıravattı ve elbisesi en usta bir makastarın elinden çıkma! Bende kalan hayâli budur.”

Hâlîl Fahri Ozansoy sâdece onun noterlik bürosunun değil sofrasının da şâhididir: “Bir gün, şâirimizin, bir “Üdeba” topluluğu ile apartmanında bir öğle yemeği ziyâfeti dâvetine ben de iştirak etmiştim. Aman efendim ne sofra idi o! Ne porselen tabaklar, ne bil-lur kadehler! Ya yemek! Şiş köfteleri sofraya gümüş şişlerle getiriliyor ve bir bıçak sıyrması ile tabaklara dökülüyordu. Börek Türk aş-çılığının bir şâheseri idi. Bir sofra ve bir servis ki şâirin şiirlerinden daha az heybetli değildi.”

Ozansoy, Mithat Cemal'i daha sonraları da Maçka'daki evinde bir kaç kere daha ziyâret etmişti. Onun *Edebiyatçılar Çevremde* adını taşıyan kitabında yazdığına göre bu ziyâretinde Mithat Cemal hasta olduğu için kendisini küçük yazı odasında kabul etmiş, “Bu küçük odadan çok hoşlanıyorum, geceleri de yatağımı şu sedire serdiriyorum” demişti. Ozansoy'un bu satırları ise bir üzücü gerçeğin ifâ-desiydi : “ Öyle sanırım ki , çok sevdiği eşinin ölümünden beri hep o sedirde yatmıştı.” Ve ne güzeldir o kadına, Nâile Mithat Cemal'e seslenen bu mısırâları:

“Bir hamleme bir başka kanat, bir başka ufuksun,

Koptukça kanatlar gibi azmimden ufuklar.

Yırtılmış, atılmış o kâğıttır ki hayâtım

Her parçası, her bükümü üstünde adın var.”

Dostlarının dikkatlerinden süzülen taraflarıyla tanıdığımız ve sevdiğimiz Mithat Cemal'in dikkati de güzel Türkçesiyle sarmaş dolaş Âkif'in karakterindeki en esaslı noktaları ona duyduğu büyük sevginin tuzağına düşmeden ne güzel tesbit etmiştir? İşte onun zekâsının mahsûlü olan dikkatleriyle derinliğine tanıdığı ve tanıttığı bir Mehmed Âkif: Dünyâya gelmekte geç kalmış gibi muzdarip bir yüzü vardı. Fakat bu ıstırâbını hiç bir lûtfun ve idbârın önünde gizlemedi. Bu mâzî hicrânını bir îmânın sayhasındaki çıplaklıkla yüzünde taşıdı; Mehmed Âkif, Mehmed Âkif olduğunu bilmeyecek kadar sâde adamdı." Mithat Cemal'in o muhteşem *Mehmed Âkif* kitabı şaşırtıcı fazîletlerin kahramânı Âkiflerle o kadar doludur ki...

VE ONUN "ÜÇ İSTANBUL" ROMANI

Mithat Cemal "Üç İstanbul" romanı ile yazdıkları tek romanla tanınan edebiyatçılar arasında da yer almıştı. Mithat Cemal'den bu tek romanı ile ilgili olarak bahsedenlerden biri de Rauf Mutluay'dır: "Yaşam çizgisi hemen hemen dümdüzdür. O güne değin gelmiş bütün edebiyatçılarımız gibi İstanbul'da doğmuştur; orada çalışacak, orada yaşayacak. Orada ölecektir. Ne var ki bu pâyitaht hemşeriliğinin kaynağı imparatorluk sınırlarından birine dayanmaktadır. Babası İşkodra eşrâfından Selim Sırrı Bey, anası Sâmiye Hanım'dır. Rumeli çözülüşünden başkent yerleşmesine geçen âilenin yeni kuşağı İstanbullu olacaktır artık. 1885'de doğan Mithat Cemal'in yaşam özetini veren bütün kitaplar, aynı işâret noktalarına dokunmakla yetinmişlerdir. İlk ve ortaokulu Aksaray Mekteb-i Osmânî'de okuduğunu biliyoruz; Vefâ İdâdîsi'nden de Mekteb-i Hukûk'a geçtiğini de ..."

Rauf Mutluay'ın onun hakkındaki bu tesbitleri de doğrudur: "Asıl temsilcilerini yeni yeni gördüğümüz pofesyonel bir edebiyatçı değildir Mithat Cemal... Vakti gelmediği için olmak gereğini duymaması da doğaldır. Ne var ki kuşağının bir çok yanılığısından uzak kal-

mayı bilmiş sağ duyulu bir sezgiyle, bir iki yanlış başlangıçtan sonra erken giriştiği edebiyat ürünlerini geç devşirme doğruluğuna ulaşmıştır.”

Rauf Mutluay, Mithat Cemal'in "Üç İstanbul" romanı hakkında kendisiyle yapılmış bir röportajda "Bir defa bilmediğim, görmediğim hiç bir şeyden bahsetmedim. Maçka'da, Aksaray'da komşularım varken başka yerden adam getirtmedim. Romancılarımız samîmî ev, doğru yemek masası, gerçek yatak vakası yerine kendi zanlarını yazmışlardır. Sonra büyük bir kusûrumuz var: Romanlarımızda Türk olmaktan korkuyoruz... Ben üç devri, eşyâda ve insanlarda yazdım. Eşyânın ve insanların birbirine sirâyetinden alınmış dikkatlerle. Her devrin insanları kadar eşyâlarında da o devrin irtikâbını , kirli refâhını, haksız fukarâlığını göstermeğe çalıştım. Bu insanları, bu eşyâları bâzı âile rabitaları dolayısıyla olduğu kadar son resmi vazîfemin de beni soktuğu saraylarda , konaklarda yakından tanıdım." Dediğinden de bahsetmektedir.

Mithat Cemal'in hayâtında "Hukuk Mektebi" de önemli bir yer tutmuş, okulu pek iyi derece ile bitirdikten sonra 1908 yılında doktora imtihanını da başarıyla vermişti. Bu onun çok sevdiği edebiyâta üzülererek ara verdiği yıllar olmuştu. Mehmed Âkif'le ömrü boyunca yaşayacağı büyük dostluğun temelleri de bu yıllarda atılmış, hukukçu, edebiyatçı gencin ısrarla hep "ben" diyen karakteri kendisinden on iki yaş büyük, hiç "ben" demeyen, diyemeyen şâirin karşısında erimiş, "biz" demeye başlamıştı. İleride yazacağı "Üç İstanbul" romanında onu, karaktersizliğin örneği olan Hidâyet'in karşısına temizliğin ve gerçek dindarlığın simgesi olan "Şâir Râif" olarak çıkaracaktı.

İnkâr edilemeyecek bir gerçek ise ileride yazacağı bütün eserlerinin evvelinde şiirin oluşuydu. Ama daha sonra "Şiir çok kalaba-

lıklaştı. Yer yok. Yeni gelenler bizi oturduğumuzu zannettiğimiz yerden ite kaka düşürdüler; dışarda kaldık.” diyerek aruz vezninin başarısıyla yer yer Âkif’i hatırlatan, vatan sevgisinin doruğa ulaştığı şiirlerini *Türkün Şehnâmesinden* adını taşıyan küçücük bir kitapta saklamayı tercih edecekti.

Mithat Cemal bundan sonra bir başka sahayı kulaçlayacak Nâmık Kemal’in Abdülhak Hâmid’in , Tefik Fikret’in,büyük dostu Âkif’in hayatlarını yazmak gibi çok güç bir alanda gezmeye yönelecekti. Bu noktada Hasan Âli yücel’i dinlemeliyiz: “Nâmık Kemal’i tamamladıktan sonra Tefik Fikret’e merak sarmıştı.Bu meraklar sebepsiz değildir. Nâmık Kemal kitabıyla vatan fikrinin bulucusu olan insanı, devri içinde ve devrini anlatmak için yazdı. Yazmadı; bu eserle Nâmık Kemal’e heykel dikti. Onu Mithat Cemalsiz alırsanız mühim, onunla berâber alırsanız güzeldi. Bir heykel ki, sanat eseri sanatkârla yanyana. Fikret’e gelince, onu gerek kendi gerek büyük dostu Mehmet Âkif için usta sayıyordu.Bu hüküm doğrudur. Güzel Türkçe yazdığından şüphe olmayan Muallim Nâci’de bile bâzen kekeleyen aruz dilini rahatça ve İstanbulluca konuşturan Fikret’tir. Edebiyat târimimizden Fikret’i çekerseniz Yahyâ Kemal’in arûzu bile sendeler”.

Mutluaya’a göre “Yüz yıllık romanımızın gelişim çizgisinde bu türü bir kez deneyip ardını getiremeyen edebiyatçılara rastlanır. Aradıkları başarıya erişemedikleri için mi, gerekli tadı bulamadıkları için mi, kalemlerinin bu alandaki deneyini yeter saydıklarından mı bilinmez” dedikten sonra bâzılarını da sayar: Fâlih Rifkî Atay, Şevket Süreyyâ Aydemir, Fâruk Nâfiz Çamlıbel, Recâizâde, Sâmi Paşazâde Sezâi, Şemsettin Sâmi, Orhan Seyfi Orhon... Edebiyat çevrelerinde hâkim olan anlayış ve verilen hüküm ise Mithat Cemal’in “Üç İstanbul”unun tek romanlarıyla ün kazanmış diğer edebiyatçıların ro-

manlarından çok farklı ve onlarla mukâyese edilemez oluşudur. Mutluay, Mithat Cemal şöyle der diyerek de tek romanı hakkında sözü ona bırakmıştır:

“Ben bir muâşeret romanı yazıyorum. Çünkü İstanbul’u ilk softasından son levantenine kadar tanırım. Beyoğlu’ndaki konsolos medeniyetini, Fâtih’teki kurûn-u vustâyı yakından bilirim. Bana kolay yazmak biraz ayıp geliyor. İnsan kolay yazıyorsa bence hiç yazmamalı. Ben üç devri ev ve insan örneklerinde göstermek istedim. İnsanlar evleriyle karmakarışık dururlarsa bir devri çok güzel ifâde ederler. İstanbul’da on, on beş tane prototip ev tanırım. Avrupalı olmak isteyen gülünç ev; Avrupalı olan milliyetsiz ev; kütüphânesiz ağır ev; tablo diye duvarına sâhibinin büyütülmüş fotoğrafı asılan kaba ev; pancurlu eve namussuz diye garaz olan kafesli ev; 31 Mart’a gebe olan cumbalı evler; bir de zarif tesbihleriyle , ince kalem-tıraşlarıyla, Beykoz vazolarıyla, Üsküdar çatmalarıyla eski eşyâ medeniyetimizi gösteren derin, sessiz evler...”

Üç İstanbul’un kahramânı olan Adnan aslında Mithat Cemal’dir. “Yıkılan Vatan” adında bir roman yazmaya başlayan ama o romanı tamamlayamayan Adnan... 93 Muhârebesinde sekiz yaşında bir yetim olarak İstanbul’a ayak basan Adnan... Adnan’ın kalemi bir türlü bitiremediği romanını bu acı satırlarla başlatır. Aslında bu satırlar aynı acıları tatmış Mithat Cemal’indir:

“Anadolu ve Rumeli ufkun iki ucunda iki ahşap konak gibi yanıyor; yangından çıkanların uçan saçlarıyla ufukta insanlar koşuyor: 93 muhâcirleri ... Muhâcir, gideceği yer olmadan biteviye yürüyen hayâlettir; adını bilmediği bir başka hayâletin ekmeğini yiyecektir. Fakat Moskof atı ve neferinin altı ayaklı vahşetle kovaladığı Türk muhâcirine nisbet başka muhâcirler seyyah kadar eşyâlı, erzaklıdır.

93 harbinde üç şeyin hududu yoktu: hastalığın, açlığın, vatan toprağının!.. Alevden iki göz, demirden otuz iki diş: bu Moskof ordusu, Moskof süngüsü idi! 93'te ölümün uykudan uyanmış gibi serser bir hâli vardı. Kudurmuş kurt bile, kazalaşan kader bile ölümü bu kadar haksız bir şekilde koyamamıştır. Dünyânın her yerinde aczin muhterem olan dört şekli çocuk, kadın, hasta, ihtiyar Moskof bayrağı altında yürüyen ölümün îlân ettiği müsâvat önünde bir asker gibi demirle öldürüldü. 93 muhâcirinin Edirne'de gömleği, Ayastafanos'ta eti, İstanbul'da derisi yoktu."

Bir çok yazara göre de *Üç İstanbul* romanı yazarının görgü şâhitliğidir. Eleştirmen Fethi Nâci' ise bu bir yerde romanın gücüdür, bir yerde ise güçsüzlüğüdür diye yazmıştır. Pek çok edebiyat tenkitçisinin ittifak ettiği gibi roman'ın kahramânı olan Adnan, Mithat Cemal'in kendisidir. Rauf Mutluay da "Adnan'ın bitiremediği romanı hiç olmazsa Mithat Cemal bitirmiştir. Hem de çok başarılı bir şekilde... diye yazmıştı. Mutluay'a göre: "Toplumsal katlar arasındaki karşıtlıklardan iç çevrelerinin bütün kalpazanlıklarına kadar zaman içinde bozularak yürüyen bir kent yaşamı... *Üç İstanbul* Türk romanının hakkı verilmemiş en üstün başarılarından biridir."

Rauf Mutluay " Mithat Cemal, Abdülhak Şinâsi Hisar'ların imrenerek, yürekleri yanarak baktıkları konakların, köşklerin, yalıların gerçek yüzlerini gösteriyor; geçmişe imrenerek, özleyerek değil, tiksinierek, öfkelenerek bakıyor..." diyerek romanın bir başka noktasına daha dikkat çekmiştir

İsmâil Habib Sevük de 1940'larda ondan bu nâzik satırlarla bahsetmiştir; "Görülüyor ki bu şâir, fikirlerini azametle ifâdeye mütemâyildir; hislerine haşmet vermek istiyor. Enfûsî ve ince terennümlere değil, âfâkî ve şişkin haykırıslara ehemmiyet vermektedir. Tıpkı çok hayran olduğu Abdülhak Hâmid gibi. Aynı zamanda gö-

rölüyor ki bu şâir nazımının şekline ve dış cephesine de çok dikkat ediyor; yalnız özlü bir şâir değil, fasih ve dürüst bir nâzım dahi olmak istiyor. Mıs râlarının düzgün, hatâsız ve açık mânâlı olmasına çalışmaktadır. Tıpkı çok yakından arkadaşı ve ağabeyi makâmında olan Mehmed Âkif gibi...

Rauf Mutluay İsmâil Habib Sevük'ün bu satırlarının Mithat Cemal'in şiirini övmediğine dikkat çekerek "Mithat Cemal de farkındaydı bunun. Onun için ömrünün bütün olgunluk emeklerini tek bir roman başarısıyla erişilmez yorgunluktaki araştırma eserlerine ayırmıştır." demektedir. İsmâil Habib Sevük'ün tahlillerinden yola çıkarak vardığı bu hüküm yerinde mi değil mi tartışılabilir ama Mithat Cemal'in şiiri terkederek bu çok yorucu yolu seçmesi edebiyat târihimizi zenginleştiren bir olay olmuştur.

Bu noktada sözü Hasan Âli Yücel'e bırakmak yerinde olur: "Mithat Cemal bizde fesâhat geleneğinin son ve sâhici mümessilidir. Nazmında, nesrinde, yazmasında, konuşmasında edebî sanatlardan birkaçını bir arada yaşamamış olamazdı. Mithat Cemal tam mânâsıyla münevverdi. Dâima ve her gün yeni bir şey öğrenmiştir." Sözlerine "Münevverlikte ısrârı, hayâtında tek inadıdır diyebiliriz... Mizâcı kusur aramaktan çok meziyet görme ve bulmaya meyyaldi. Mithat Cemal bıkmayan ve yorulmayan bir araştırmacı idi... Gerekli belgeleri toplamak için senelerini, bazen gurûrunu vermişti. Toplamak bir iş, okuyup, mânâlandırmak daha büyük bir iş. Her ikisini de en titiz bir îtinâ ile başardı" diyerek de devam etmiştir.

Bu bahsi Yusuf Ziyâ Ortaç'ın ölümünün arkasından yazdıklarıyla bitirmek istiyorum. 1 nisan 1956'da *Cumhûriyet* gazetesindeki yazısına bu acı satırlarla başlamıştı: "Nâmık Kemal'e âit son notları henüz bağlanmamış duruyordu. Tefvik Fikret için vesîkaları konuşturan büyük eseri tam olarak Maârrif Vekâletine teslim edil-

mişti. Hayâlindeki son roman, onunla toprağa gömülüyor..." *Portreler* adını taşıyan hâtıralarında ise değişik yönleriyle Mithat Cemal'i, bir gönül adamını ne güzel anlatmıştı:

"...Bir akşam ona çaya davetliydim. Eski ve seçme eşyâ ile döşeli kibar bir salondur bu. Artık adliye veznesinden maaş bekleyen Mithat Cemal'in değil, Galata noteri Mithat Cemal'in evindeydim. Güzel konuşuyordu, bol konuşuyordu, süslü konuşuyordu... Şıktı, gümüş pırıltılı saçları, beyaz benekli neftî papyonu ile pek şık... Biraz bencildi, biraz vehimliydi ama servete eğilmez, kuvvete eğilmez, yalnız... Yalnız güzele eğilirdi. İster ağaç olsun, ister ipek olsun, ister kadın... Şâirdi. Güzel şâir, gür sesli şâir. Kelimenin de tadını alırdı, kâfiyenin de. Adı şarlatan bir şöhretle kanatlanmadıysa edebiyâtın siyâsetini yapmadığı içindir. Biraz da elindeki kalem vatanını, milletini, târihini konuşmaktan kalbini konuşmaya pek az vakit bulduğu için... İster acı olsun ister sevinç her büyük günde onun sesi vardır... Mithat Cemal, bütün hayâtınca güzel ama dâima parasız yaşadı. Maçka'da eski ve seçme eşyâ döşeli iyi bir apartmanda otururdu. Otomobilden başka taşıta binmezdi. Yalnız Abdullah Efendi lokantasında bol ve pahalı yerd. Dâima en büyük terzilerde giyinirdi... Ve meteliksiz gezerdi. Ne zarif insandı, ne hazır cevap insandı bilse-niz... Nükteyi kendisine karşı bile olsa fedâ etmezdi. Kışa doğru yatağa düştü. Önce soğuk algınlığı sandı, sonra astım, daha sonra da verem. Asıl hastalığı, kanser aklına gelmiyordu bir türlü. Bir gün, on yıldır kapısını açmadığı eşinin yatak odasına geçmek istedi. Onun hayâta gözlerini yumduğu yatağa uzandı ve bir daha uyanmamak üzere uyudu. Karacaahmet'teki mezar taşını kendisi yazmıştır. 'Yolcu! Burada bir karı koca yatıyor. İkisine bir fâtiha yeter!'" ■

Bir Gravür Üzerinden Osmanlı Kent Peyzajı Anlayışı Hakkında Düşünceler

Prof. Dr. İbrâhim Numan

Eyüb sâhilinin, Eugène Flandin olarak tanınan Fransız asıllı oryantalist ressam Jean-Baptiste Eugène Napoléon Flandin (1809-1889) tarafından resmedilen gravürüne bakarken Osmanlı mîmârîsinin tabiatla ne kadar âhenk içinde teşekkül ettiğini hayretle müşâhede etmemek ne mümkün!

Eugene Napoleon Flandin'in Eyüp İskelesi

Flandin'in bu resmi ile Bâyezidi Rûmî'nin, Câmî'den çevirdiği mısırâlarını birlikte hatırlayarak mevzûun beyitteki mânâyâ göre incelenmesi, sarâhaten anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

“Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin

Çeşm-i âşıktan dönüp ânı temâşâ eyledin”

Bâyezid Rûmî

Gravür, muhtelif ağaçların oluşturduğu kesif yeşil doku içerisinde yükselen minâreler ve kubbelerin teşkil ettiği kompozisyonu, malzemesi ve yapısı itibâriyle âdeta bu yeşilin bir parçasıymışçasına onunla birleşen evleri, sâhili, iskeleyi, kayikhâneleri ve bu huzurlu çevrenin ayrılmaz bir unsuru olan insanları resmetmektedir. İlk bakışta kent ve peyzaj mîmârîsiyle mîmârlık târihinin cârî nazariyeleri açısından oldukça alışılmış bir gravür olmakla birlikte, yansıttığı tabiat, insan ve eser münâsebetleri bakımından üzerinde tekrar düşünülmesini gerektirir. Medeniyeti anlama bakımından konunun, insan ve insânî mülâhazaların dâhil olduğu nisbette daha derinliğine ele alınması önemlidir. Acaba ressam bu resmi çizerken manzaranın kompozisyonunu ortaya koyan unsurların arkasındaki mefkûreyi düşünmüş mü idi? Bilinmez. Belki de farkına bile varmamıştır. Ancak bize târihî mîrâsımıza âit öyle bir vesîka hediye etmiştir ki medeniyet okumalarına değişik bir zemin teşkil edebilecektir.

İnsan zâhiren değişmese bile, zaman içinde medeniyet telâkkîlerinde meydana gelen değişiklikler ile çevresine gösterdiği hassasiyeti onu tıpkı bir pandülün ibresi gibi kâh maddî, kâh mânevî istikâmete sevkeder durur. Çevre mülâhazaları ise her devirde ve kültürde farklılıklar gösterse de bâzı değer hükümleri vardır ki insanlığın malı olarak cemiyetlere yol gösterici olmuş ve olmaktadırlar. Batı medeniyetinde, Roma devrinden beri insan ve mahallin bir koru-

yucu rûha sâhip bulunduğuna dâir mevcut bulunan dînî inanış, “genius loci” yerin rûhu şeklinde çağdaş mîmârî terminoloji içerisinde de kendine yer bulmuştur. Elimizdeki resmi okumaya bu noktadan başlamak mümkündür. Kompozisyonu meydana getiren unsurlara farklı kültürler açısından tahlilî veya terkebî nazarla bakmak da mümkündür. Kimi bakış açılarına göre unsurlar münferit olarak telâkkî edilerek kesret karmaşıklığı içinde hapsolmuş batılı bir yer algısı etrafında dönölüp durulurken, Osmanlı/İslâm kültürü, yerin rûhu meselesini “Ruh Allah’tandır” düsturu doğrultusunda vahdet noktainazarından ele almış olmalıdır ki çevre mülâhazalarında bütünlük içerisinde gerçek mânâyâ varılabilmektedir.

“Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlâm seni

Seherlerde kuşlar ile çağırayım Mevlâm seni...” Yûnus

Gravürde resmedilen kent parçası yaratılmışın tabiî hâliyle insan müdâhalelerinin bir buluşma noktasını teşkil eder. Bu öyle bir buluşmadır ki, şehrin en küçüğünden en büyüğüne muhtelif boyutlarının ve bunlar içinde cereyan eden hâdisâtın, işleyişin, oluşun sanki insan etrâfında zuhûrudur. Diğer taraftan “hak” olan çevreye şekilleniş, değer ve gerçek îtibârıyla şuurlu müdâhalelerin ancak kendini hilkatin hâkim değil, hâdim bir cüzü olarak gören bir insan veya bir toplum eliyle ortaya konulabileceği de bir vâkıdır. Resme konu olan yer, rengiyle, kokusuyla, dokusuyla ve şekillenışı îtibârıyla günümüzde tartışılan “genius loci” mefhûmunun ötesinde, rûhî bir derinliği ifâde etmektedir. Tabiî ve insan yapısı unsurlardaki imtizâcın fevkinde husûle geldiğini müşâhede ettiğimiz bu rûhî derinliğin, cemiyetin her nefes yaşadığı vahdetin idrâkiyle şekillendirdiği çevrede, yine vahdeti terennümünden başka bir şey olmadığına şüphe yoktur.

Gravür de âdetâ bunu yansıtmaktadır. Tabiat ile hayat, yaratılmışla sonradan bu yaratılışa katılış, var olanla yeniden şekilleniş güftesiyle mânâ bulan bir beste gibidir. Sanki kadimle hâdis, tabîî ve yapılmış hâlinde birbirlerinin mütemmim cüzleri olarak şekiller, biçimler, formlara bürünüp kompozisyonu ortaya koyar. Halicin suları ufkî bir çizgi hâlinde sâhile vururken toprağa çekilen hasretin gizli bir vuslatını yaşar. Belki de suyun resmedilmiş çizgileri içine “Hayâtı olan her şeyi sudan yarattık” hükmü gereğince sükûnda gizlenmiş hareketi, hele de Eyüb Sultan’ın mâneviyâtı huzûrunda aziz bir sâhille birleşmesinde hayat belirtilerindeki kıpırdanmayı bulur. Katı/ölü toprak yumuşar, içinde gizlediği hayâtı yeşillikler şeklinde envâî türlü çizgiler, biçimler ve formlara tahvil eder. Hasret bitmiş, suyun toprağa vuslatıyla artık önü alınamayacak bir devri başlatmıştır. Tâ ki insana varıncaya kadar. Gravürde resmedilen kesâfetin arkasında beliren mânâ, belki de suyun sâhille buluşma serüveninde olduğu gibi, tabîî olarak gelişenin, insan eliyle ortaya konanla buluşmasındaki âhenkte aranmalıdır. Hilkat îcâbı ağaçların, çalıların, çiçeklerin bir araya gelişiyle zuhur eden tabîî kompozisyona, bunun farkında olan bir cemiyetin ilâve ettiği çizgilerin, biçimlerin, formların imtizâcının ortaya koyacağı bir başka tabloya varılır.

Gravürde resmedilen câmi, türbe, sâhil kahvehânesi, ev, kayıkâne, iskele v.b. yapılar muhakkak ki cemiyetin yerleşik hayat ihtiyaçlarının bir mahsûlüdür. Mîmârî yapıların aynı dili konuşur olmakla aralarında teessüs eden âhek, husûsiyetle dikkati çekmektedir. Nisbetler insânîdir. Hiçbiri bir diğerine tahakküm etmediği gibi birbiri ile de yarışa çıkmamıştır. Her biri kendi değerinin şuûru içinde karakter kazanıyor, ancak cemiyetin zevkiseliminin ortaya koyduğu tasarım anlayışının dışına çıkmıyor. Burada Osmanlı içtimâî mefkûresinin âdeta tabiata zerk edilmesinden husûle gelen bir resim okuması imkânına sâhip oluruz. Uyum ve bütünlüşme sâdece

canlıya karşı gösterilen sevgide kalmaz. Peyzajla birleşen mîmârî sanki kendi şahsiyeti arkasındaki yaradılış sırlarına, en azından heyetindeki güzelliğin çevre içindeki yeri ve mânâsına ters düşmeyecek şekilde biçimlenir. Gökyüzüne “Hak” ismini yazan birer kalem gibi salınan serviler, gök kubbe misâli altındakini birleştirip muhâfaza eden ulu ağaçların tabîî imtizâcına mûmâsil gelişen minâreler, büyüklü küçüklü kubbeler mîmârîdeki âhengi tamamlar. Mîmar ise kendi hodbinliğini eserine yansıtmadığı müddetçe, her yönüyle mahşerî tevâzu içinde, tenâsüpteki haşmete ulaşır.

Resim olsun, mûsikî, edebiyat olsun, hattâ mîmârî olsun, sanat eserleri belirli vezinlere uymak mecbûriyetindedir. Bu da mensup bulundukları cemiyetlerin değer hükümleri, bir başka deyişle de akliselfîmiyle birlikte teşekkül eden zevkiseliminin vazettiği ölçüler manzûmesinden başka bir şey değildir. Ölçüler maddî ve mânevî veçhelere sâhiptir. Eserin sâdece ritimler, tekrarlar, vurgular, dengeler ve benzeri gibi tasarım unsurlarının imtizâcının ötesinde derinliklere sâhip bulunduğu da nazarı îtibâre alınmalıdır. Tabiat içinde sergilediği şahsiyet, sanatkârın cemiyetin zevkiselîmini meydana getiren mânevî derinliklerden çekip aldıklarına maddî planda yapacağı yeni düzenlemeler ile kullanacağı vezinlerdir. Sanatkâr, aynı zamanda, zâhir olanın gerisindekini idrak etmekte cemiyetin gizli talebini, kendi yaratılışı derinliklerinde saklı bulunan cevherden çekip, gerek nağmeler kalıbıyla mûsikî, gerek renklerle resim gerekse taş işleyerek mîmârî olarak yine ona vermektedir. San’atkârın bir taraftan yaşadığı cemiyete, bir taraftan da insanlık âlemine takdim edeceği, Safiye Erol’un tâbiriyle “...müthiş ve meçhul bir bölgede yaşadığı müthiş ve meçhul bir mâcerâdan yâdigâr kalan ihtizazdır”. Gerçek sanatkâra mahsus vezne ulaşılmadıkça, mânâ derinliklerinden şuûrî veya gayrışuûrî yakalanıp gün yüzüne çıkarılsa bile san’at çabaları boşadır.

Netîce olarak bize bir kültür mîrâsı olarak intikal eden gravürde resmedilen manzarada bir zaman ve mekân kesitinde insan etrâfında tabîîsiyle, inşâ edilmişiyile, nebâtıyla, cemâtıyla topyekûn bir hayat anlayışını okumak, hattâ daha derinlemesine bir gönül seferine çıkmak bile mümkündür.

Gûyi Hak tâft ez perde-i rakîk

“Sanki bir ince perdeden Hak tecellî etmiştir.”

Hz.Mevlânâ

Abdülhak Şinâsi Hisar ve Boğaziçi Medeniyeti

Prof. Dr. Abdullah Uçman

İstanbul'un, özellikle Boğaziçi'nin tabîî ve târihî güzelliklerini anlattığı eserleriyle tanınan Abdülhak Şinâsi Hisar, 14 Mart 1888 târihinde, anne tarafından büyükbabası Tophâne-i Âmire kâtiplerinden Muhtar Bey'in Rumelihisarı'ndaki yalısında dünyâya gelir. Babası, Türk basın târihinde önemli bir yeri olan *Hazîne-i Evrak* (1881-1882), *İnsâniyet* (1882), *Mürüvvet* (1887) ve *Cerîde* (1908-1909) dergilerini yayımlayan Mahmud Celâleddin Bey, annesi son Belgrat muhâfızı Selim Paşa'nın torunu Neyyir Hanım'dır. Devrin tanınmış sîmâlarından biri olan baba, Tanzîmat sonrası şâir ve yazarlarından Şinâsi ile Abdülhak Hâmid'e duyduğu ilgi ve hayranlık dolayısıyla, ilk çocuğuna Abdülhak Şinâsi adını verir. Daha çok Türk matbaacılığı ve basın târihiyle ilgili neşriyâtıyla tanınan Selim Nüzhet Gerçek de Abdülhak Şinâsi'nin kardeşidir.

Çocukluğu, kültürlü bir âile ortamı içinde bütün örf ve âdetleriyle canlı bir şekilde yaşamakta olan Boğaziçi yalılarıyla Büyükkada ve Çamlıca köşklerinde geçen Abdülhak Şinâsi, bu sırada âdeti bir masal dünyâsında yaşar. Rumelihisarı'ndaki yalıda Mevlevî muhibbi büyükanne Nâzperver Hanım, büyükbaba Muhtar Bey, kızları Neyyir Hanım, dâmat Mahmud Celâleddin Bey, torunları Abdülhak Şinâsi ve Selim Nüzhet ile hizmetçiler, uşaklar, kalfalar ve aşçılardan meydana gelen kalabalık bir âile oturmaktadır.

Yayın faâliyetlerinden dolayı devrin idâresi tarafından sürekli olarak gözaltında tutulan Mahmud Celâleddin Bey, bir ara önce Ce-zâyir-i Bahr-ı Sefîd (Akdeniz Adaları), daha sonra Beyrut Maârif müdürlüğüne tâyin edilerek İstanbul'dan uzaklaştırılır. Kocası Beyrut'a nakledildiğinde, Neyyir Hanım da büyük oğlu Abdülhak Şinâsi ile birlikte bir süre kocasının yanına gider. Burada özel olarak tutulan bir Fransız mürebbiye küçük çocuğa ilk dersleri vermeğe başlar. Bir süre sonra âile, mürebbiyeyi de yanına alarak, hep birlikte İstanbul'a döner. Fransız mürebbiyeden Fransızca, o sırada Rumelihisarı'nda komşuları olan Tevfik Fikret'ten de Türkçe dersleri alan Abdülhak Şinâsi, 1898 yılında, yâni on yaşlarında yatılı olarak Mekteb-i Sultânî'ye (Galatasaray Lisesi) gönderilince, Boğaziçi'ndeki masal âlemi bir bakıma sona erer.

Buradaki hocaları arasında Hacı Zihni Efendi, Recâizâde Mahmud Ekrem, Acem Feyzi Efendi, Nâfi Efendi, Tevfik Fikret, Ahmed Hikmet (Müftüoğlu) ve Abdurrahman Şeref gibi devrin tanınmış sîmâları arasında dikkati çeken şahsiyetler de bulunmaktadır. Kendisine âile içinde yeteri kadar ilgi ve ihtimam gösterilmesine rağmen vücutça pek gelişemeyen zayıf yapılı çocuk, okulun daha ilk sınıfından îtibâren edebiyatla ve özellikle şiirle meşgul olmaya başlar. Abdülhak Şinâsi'nin burada en yakın arkadaşları arasında, daha sonra edebiyat dünyâsında isim yapacak olan Ahmed Hâşim, Hamdullah Subhi (Tanrıöver), Müfit Râtip, Emin Bülend (Serdaroğlu), Ahmed Samim, Refik Hâlid (Karay), İzzet Melih (Devrim) ve Tahsin Nâhid de vardır. Edebiyatla ilgili Fransızca ve Türkçe çeşitli dergileri yakından tâkip eden bu arkadaş grubu içinde o da, sürekli olarak okumakta ve arada sırada, ilk şiir denemeleri olduğu tahmin edilen bir şeyler yazmaktadır.

Abdülhak Şinâsi 1905 yılında, biraz devrin genel havası, biraz adları gençler arasında bir efsâne gibi dolaşan Jön Türkler'in, biraz da okul arkadaşlarının tesîriyle, kendisinden beklenmeyen büyük bir cesâretle, hattâ âilesine bile haber vermeden Paris'e kaçar. Burada önce École Libre des Sciences Politique'e kaydolur; arkasından Pâris'te faaliyet gösteren Jön Türklerle tanışır ve onların bir kısım siyâsî faaliyetlerine katılır. Paris'te sık sık görüştüğü şahsiyetler arasında Jön Türk hareketinin lideri Ahmed Rızâ Bey ve Prens Sabâhatin ile kendisi gibi İstanbul'dan gelmiş bir öğrenci olan Yahyâ Kemal ile kardeşi Nihat Reşat da (Belger) bulunmaktadır.

Onun Jön Türklerle münâsebeti, 27 Aralık 1907'de Paris'te toplanan II. Jön Türk Kongresi'ne katılacak kadar ileri seviyede olmasına rağmen, mizaç îtibârıyla politikaya yatkın olmaması dolayısıyla onun Paris'te devam ettiği asıl çevre, devrin sanatçı, şâir ve edebiyatçıların mekânı olan Quartier Latin olur. Abdülhak Şinâsi, uzun süre etkisi altında kalacağı Maurice Barrès, Jean Moréas, Emil Fauget, Henri de Régnier ve Jean Cocteau ile burada tanışır ve sık sık düzenlenen sanat toplantılarına katılır. Paris'teki hayatının önemli bir kısmını bu şekilde bir kültür ve sanat muhîti içinde geçiren Abdülhak Şinâsi, bir ara Paris Öğrenciler Birliği'nin hazırladığı *L'A* dergisine yardım eder, hattâ dergiye yazı almak üzere Anatole France'ı ziyâret eder.

Abdülhak Şinâsi'nin Paris'te daha çok sanat ve edebiyat çevrelerinde geçen hayatı 1908 yılına kadar devam eder; II. Meşrûtiyet'in îlânını tâkip eden günlerde belli bir sanat zevkine sâhip, Batı kültürünü yerinde tanımış genç bir Türk aydını hüviyetiyle İstanbul'a geri döner. Paris'ten yeni gelmiş genç bir edebiyat heveslisi olarak İstanbul'daki kültür ve edebiyat çevrelerinde büyük bir heyecan ve ilgiyle karşılanan Abdülhak Şinâsi, o sırada henüz hayatta bu-

lunan önceki nesilden bütün Osmanlı edebiyatçılarıyla tanışır ve kısa zamanda kendisini geniş bir edebiyatçı topluluğunun ortasında bulur.

Paris'ten İstanbul'a döndükten ancak on yıl kadar sonra, yâni 1918 yılından itibaren devrin çeşitli dergilerinde biraz Yahyâ Kemal, biraz da Ahmet Hâşim tesiri altında "Saatler ve Mevsimler" başlığıyla ilk şiir denemelerini yayımlayan Abdülhak Şinâsî'nin asıl yazı faaliyeti Mütâreke yıllarında başlar. 1921 yılında, önce, Yahyâ Kemal'in idâresi altında çıkan *Dergâh* mecmuasında "Kitaplar ve Muharrirler" başlığı altında ilk edebî tenkitlerini neşreden Abdülhak Şinâsî, aynı yıl *Yarın* mecmuasıyla İleri ve Medeniyet gazetelerinde edebiyat üzerine yazılar ve şiirler yayımlar. Ankara'da Balkan Birliği'nde kâtip olarak çalıştığı yıllarda ise *Ülkü* mecmuasında Balkan ülkelerine dâir yazılar yazar. Yine Ankara'da Dışişleri'nde çalışırken *Varlık* (1933) dergisinde başladığı mensur şiir ve edebî denemelerle eski edebiyatçılar ve geçmiş zamanla ilgili hâtıra tarzındaki yazılarını *Ağaç* (1936), İstanbul'a döndükten sonra yine *Varlık* (1946-1958), *Türk Yurdu* (1955-1957) ve *Yeni İstanbul* (1955) dergileri ile *Yeni İstanbul* (1949) gazetesinde yayımlamayı sürdürür.

Abdülhak Şinâsî, Paris'ten İstanbul'a döndüğü günlerde kendisini bir anda Ahmet Hâşim, Refik Hâlid, Hamdullah Suphi, İzzet Melih, Yahyâ Kemal, Yâkup Kadri ve Süleyman Nazif gibi edebiyatçıların yer aldığı oldukça geniş bir edebiyatçılar topluluğunun arasında bulmasına rağmen, onlardan farklı olarak, ne siyâsî faaliyetlere katılır, ne de uzun süre herhangi bir eser yayımlar. Onun eser yayımlamakta acele etmemesi konusunda, üstat kabul ettiği bâzı Fransız yazarlarının mükemmeliyeti ön plana çıkarmalarının rol oynadığı üzerinde de durulmuştur.

Babası Mahmud Celâleddin Bey'in, II. Abdülhamid rejimine muhâlif bâzı hareketlerden dolayı bir süre onunla birlikte Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd ile Beyrut'ta sürgün hayâtı yaşaması dışında, Abdülhak Şinâsi'nin bütün çocukluk ve ilk gençlik yılları müreffeh bir şekilde aristokrat bir muhit içinde geçer. Abdülhak Şinâsi, Paris'e gidip de orada Maurice Barrès'le tanıştıktan ve özellikle *Geçmiş Zaman Peşinde*'nin yazarı Marcel Proust'un eserlerini dikkatle okumaya başladıktan sonra, hayâta ve büyük değişim süreci yaşamakta olan Türk toplumuna farklı bir şekilde bakmaya başlar. Önceleri, biraz da "Bu memlekette yaşanmaz!" sloganıyla soluğu Avrupa'da alan Jön Türkler'in etkisiyle, Türk toplumunun hayat tarzını beğenmez, hattâ iptidâî bulduğu eski çevresinden uzaklaşmak isterken, daha sonra ânîden uyanan bir mâzî şuûru ile, bu sefer çocukluk günlerinin kayıp cennetini hâtıralarda aramaya koyulur.

Çocukluk günlerini, herkese nasip olmayacak bir bahtiyarlıkla, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Boğaziçi'nde geçiren Abdülhak Şinâsi'nin edebî şahsiyetinin ağırlık noktasını doğrudan doğruya mâzînin hikâyesi meydana getirmektedir. Çağdaşı olan Cumhûriyet dönemi yazarlarının birçoğu memlekette gerçekleşmekte olan modernleşme macerâsını büyük bir heyecanla hikâye ederken, tam tersine o, geçmiş zaman peşinde koşmaktadır. Mâzîyi anlatırken, hem Türk milletinin Boğaziçi'nde asırlar boyu süren hayat macerâları sonunda teşekkül eden Boğaziçi medeniyetinin güzelliklerini ilk kez keşfeder, hem de içinde yaşadığı zamandan uzaklaşarak daha güzel ve anlamlı bulduğu geçmiş zamâna sığınır. Cumhûriyet devrinde edebiyat ve kültür hayatımızda Boğaziçi medeniyetinin keşfedilmesiyle bunun çeşitli makâle ve eserlerle anlatılması ilk defa Abdülhak Şinâsi ile başlamış, onun arkasından bu süreç Yahyâ Kemal, Rûşen Eşref, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Sâmîha Ayverdi'nin makâle ve kitaplarıyla devam etmiştir.

Abdülhak Şinâsi, uzun sayılabilecek bir hazırlık devresinden sonra, ancak 1941 yılında *Fahim Bey ve Biz* adlı ilk romanını yayımlar. Gerek kurgusu, gerekse anlatımıyla ilgiyle karşılanan eser, ertesi yıl C. H. P. Hikâye ve Roman Mükâfâtı'nda üçüncü seçilince, yazarın adı daha geniş bir okuyucu kitlesi tarafından duyulur. Ertesi yıl, Boğaziçi serisinin ilk cildi olan *Boğaziçi Mehtapları* (1942), iki yıl sonra da ikinci romanı olan *Çamlıca'daki Eniştemiz* (1944) yayımlanır.

Yaşı ilerledikçe hassasiyeti ve titizliği giderek artan, hattâ bir ara evden dışarıya çıkamayacak duruma gelen Abdülhak Şinâsi, sıhhat bakımından oldukça zor şartlar altında 1952'de *Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* adlı üçüncü romanını, 1954'te *Boğaziçi Yalıları'nı*, 1955'te *Aşk İmiş Her Ne Var Âlemde* adlı mısra ve beyitlerden meydana gelen aşk şiirleri antolojisini yayımlar. Hastalığının ve aşırı hassâsiyetinin her geçen gün artmasına rağmen, ölmeden önce geriye daha fazla şeyler bırakmak için yayım faaliyetine ara vermeden devam eder. 1956'da *Geçmiş Zaman Köşkleri*, 1957'de *Geçmiş Zaman Fıkraları* ile *İstanbul ve Pierre Loti*, 1959'da *Yahyâ Kemal'e Vedâ*, ölümünden kısa bir süre önce de *Ahmet Hâşim* (1963) adlı eseri yayımlanır. 3 Mayıs 1963 günü ebediyete intikâl eden Abdülhak Şinâsi, ertesi gün, sevenlerinin omuzlarında Merkezefendi Kabristanı'na defnedilir.

*

Edebiyatın değişik türlerinde faaliyet gösteren Abdülhak Şinâsi'nin eserlerini başlıca dört grupta ele almak mümkündür. İlk grupta *Boğaziçi Mehtapları*, *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri'nin* meydana getirdiği, daha çok çocukluk hâtıralarına dayanan yarı hâtıra-yarı deneme tarzındaki eserleri; ikinci grupta *Fahim Bey ve Biz*, *Çamlıca'daki Eniştemiz* ile *Ali Nizâmî Bey'in Alafran-*

*galîği ve Şeyhliği'*den meydana gelen roman türündeki eserleri; üçüncü grupta Yahyâ Kemal, Ahmet Hâşim ve Pierre Loti ile ilgili biyografik eserleri; son grupta ise *Aşk İmiş Her Ne Var Âlemde* ve *Geçmiş Zaman Fıkraları* adlarını taşıyan bir nevi antoloji tarzındaki eserleri yer almaktadır.

Edebî şahsiyetinin odak noktasını doğrudan doğruya mâzînin hikâye edilmesi teşkil eden Abdülhak Şinâsî'ye göre, Osmanlı Türkleri İstanbul'un fethinden hemen sonra, yeryüzünün en güzel köşelerinden biri olan Boğaziçi'ni keşfeder ve iki sâhil boyunca başladıkları îmar faâliyetleri beş asır boyunca devam eder. İstanbul'un ilk fâtihi olan atalarımız, büyük fethi müteâkip, yer adlarından başlayarak Türkleştirmeye başladıkları şehrin iki sâhili boyunca, beş yüzyıl zarfında "Boğaziçi medeniyeti" denilen ve Osmanlı medeniyetinin en zarif çehresini oluşturan yeni bir medeniyet kurarlar. İşte bu medeniyet dâiresi içinde yer alan Boğaziçi'ndeki yalılar, kasırlar, sâhil-saraylar ve lebideryâ evlerle bunları korularda tamamlayan köşkler, saray yavrusu binâlar, Türk mîmârî dehâsının ortaya koyduğu eşsiz güzellikte şâheserlerdir.

Abdülhak Şinâsî'nin ancak son zamanlarına yettiği ve Boğaziçi Mehtapları'nda en ince ayrıntısına kadar anlattığı Boğaziçi'nin asıl güzelliği, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarının on iki, on üç, tercîhen on dört veya on beşine rastlayan gecelerinde, bâzen sayısı iki yüz elliye bulan sandallarla çıkılan ve âdeta bir şehriyini andıran mehtap sefâlarıdır. Boğaziçi'nde bayram sevincine benzeyen bir heyecanla beklenen mehtaplı gecelerde, burada yaşayanların daha ziyâde his, hayal ve zevk avına çıkarak ruhlarını teskin ettikleri görülür. Gecenin ne zaman ve kimin tarafından tertip edileceği haberi çok önceden bütün Boğaziçi'ne fısıldandıktan sonra, mevki ve servetine göre birçok âile günlerce süren hazırlıklara başlar. Yazarın

çocukluk cennetini süsleyen ve asırlar boyu dilden dile nakledilen mehtap sefâlarının asıl büyü, mûsiki fasıllarındadır. Ay ışığı altında, saz topluluğunun sandalı ortada, şehrâyine katılan kâfile onun arkasında olduğu halde harekete başlayınca, bütün geceyi ve Boğaz'ı kaplayan sessizlik arasından önce kesik kesik bâzı sesler gelir, çalgılar akort edilir, arkasından birtakım mırıldanmalar ve iç geçirmeler duyulur, hemen arkasından da muhteşem fasıl başlar. Sazlar bir fasıldan diğerine geçtikçe, sandal ve kayıklardaki insan kâfileleri de sanki bir rüyâya dalar. Bütün Boğaziçi'ni inleyen saz sesleri insan rûhunun en gizli köşelerindeki sırları terennüm ederken târifi imkânsız bir mânevî hava oluşur. Boğaz'daki iki sâhil boyunca aşağı yukarı dört saat kadar süren ve tabiat, mûsikî ve insan rûhunun âdeti sarmaş-dolaş olduğu bu rüyâ âleminde bir an için de olsa bütün maddî kaygılar unutulur. Bütün ruhların âdeti bir rüyâ ikliminde yüzdüğü mehtap sefâlarında insanın iliklerine kadar işleyen mûsikî fasılları, şiir ve hayâlin yoğunluğuyla kâfileyi büyülü bir âleme sürükler. Saatler gece yarısına yaklaşınca sazlar susar, hemen arkasından saz heyetinin bulunduğu sandalla birlikte bütün kâfile küreklerini hafifçe kıpırdatarak, Kalender'den ağır ağır geriye dönmeğe başlar. Akıntısı pek fazla olmayan bir mevkie varılınca, yeni bir fasıl için tekrar mola verilir. Fasıl burada sessizce dinlendikten sonra, yine topluca hareket başlar. Kimi harap, kimi muhteşem, kimi yıkılacakmış gibi bel vermiş yalıların önünden geçilerek Bebek koyuna varıldığında, mâzînin bir nevi sembolü olan "Sükût faslı" başlar ve şehrâyine katılan herkes burada susar. Sessizlik başlar başlamaz, mânevî güzelliğe kanmak üzere olan ruhlar bu kez içinde yüzdükleri maddî âlemin güzelliklerini, suları, gökyüzünü, ay ışığını, etraftaki tepeleri, mezarlıkları, servileri ve tabiatın güzelliklerini sükût içinde seyretmeye koyulur. Bu fasılda özellikle hanımlar, parlayan gözlerle birbirini süzer ve hayal âlemindeki sevgililerini düşün-

meğre dalar. Kâfiledekilerden hiç kimsenin uyanmak istemediği ve ebediyete kadar devam etmesini arzu ettiği rüyânın artık bu noktada yazar, fânîlik duygusunun iyiden iyiye hissedildiğini belirterek “Dağılış faslı”nı haber verir. Ezânî saat beşi veya beş buçuğu bulunca, saz takımı, içine gireceği yalıya varıncaya kadar çalmaya devam ederek kâfileden ayrılır. Böylece, Boğaziçi halkının asil zevklerinden biri olan mehtap sefâsı da böylece sona ermiş olur.

Saz kâfilesi daha ziyâde, ya Kanlıca’daki Suphi Paşazâde Sâmî Bey’in yalısına gider; kâfile de birer ikişer İstinye ile Yeniköy arasında dağılır; ya da Yeniköy’de Sait Halim Paşa’nın yalısına misâfir olur.

Abdülhak Şinâsî’ye göre, mezarlıklar, serviler ve mezar taşlarıyla çevrili, öbür âlemdekilerle âdeta aynı havayı teneffüs eden Boğaziçi halkının bu ulvî ve ruhânî havada sâdece iki his ruhlarını doyurmaya kâfi gelir. Bunların biri, o gün henüz yok olmamış tabiat sevgisi, diğeri ise mûsikî zevkidir. Farklı bir yaşama üslûbu, değişik bir edebiyat ve mûsikî zevki ile şehrin diğer semtlerinde yaşayan insanlardan ayrılan Boğaziçi halkı, Boğaz’ın esrarlı güzelliklerini yudumlarken, kendilerine sunulan nîmetlerin de farkında, bu nîmetlerden en güzel şekilde faydalanmaya çalışmaktadır.

Bu mütevekkil insanların meydana getirdiği ve Abdülhak Şinâsî’nin onları bütün ayrıntılarıyla anlattığı Boğaziçi medeniyeti, aslında içine kapalı ve son derece âhenkli bir medeniyettir. Sokak satıcılarından yalıların hizmetkârlarına varıncaya kadar herkes mûsikî fasıllarının ritmine benzeyen bu medeniyet dâiresindeki kurulu düzene ayak uydurmak zorundadır. Yoğurtçular yoğurtlarını, helvacılar helvalarını, zerzevatçılar sebzelerini satarken seslerini belli bir âhenge uydururlar. Kıyâfetleri belirlenmiş olan kayıkçılar bile küreklerini belli bir ritme uydurarak çekerler. Hattâ dilenciler dahi haftanın belli bir günü duâ yâhut ilâhî okumak sûretiyle dilenirler.

Yer yer benzer duygu ve hâtıraların tekrarlandığı Boğaziçi Mehtapları, bir bakıma bütünüyle, Boğaziçi'nde yaşanan hayâtın, tabiatla uyum içindeki medeniyetin ve târihin aynası gibidir. Eserinde, tabiatla târih duygusunun her tarafına sinmiş olduğunu gördüğümüz Abdülhak Şinâsi, yılların ardından mâzî cennetinde kalan o eşsiz güzellikleri anlatırken, o kaybolmuş âlemde âdeta yeniden yaşar. Kandiller sönüp de herkes dağıldıktan, bir medeniyet ve hussûsi bir âlem kaybolup yok olduktan sonra ona düşen de, o âlemde geçirdiği mutlu zamanları hatırlamak, onların canlı kalması için de, *Boğaziçi Mehtapları*'nda olduğu gibi, onları sergilemektir.

Abdülhak Şinâsi, *Boğaziçi Mehtapları*'nın bir nevi devâmı olan *Boğaziçi Yalıları*'nda ise, yine çocukluk hâtıralarının aynasından bu defa içinde doğup büyüdüğü Rumelihisarı'ndaki yalıları ile sık sık gittikleri yengelerinin Kanlıca'daki yalısı çevresinde II. Abdülhamid devri yalılarının iç dünyâsından ve burada yaşayan insanlardan bahsedecektir.

Boğaziçi Yalıları'nda, Boğaz'ın iki yakasını süsleyen yalılara târihî ve estetik bir gözle bakmaktan ziyâde, onları çocukluk hâtıralarının ışığı altında ele alan Abdülhak Şinâsi, daha çok, yalılarının içini dolduran geçmiş zaman eşyâlarıyla mânevî çehrelerini meydana getiren insanlar ve özellikle kadınlar üzerinde durur. Ona göre, Boğaziçi'nde teneffüs edilen mânevî hava, insan ruhunu saran bütün kötülükleri temizlemeye kâfîdir. Burada şehrin her türlü dağdağasından uzak, sessiz ve sâkin bir hayat yaşandığı için, akşamla birlikte çöken hüznün saatleri dışında, zamânın âdeta hiç farkına varılmaz. Abdülhak Şinâsi'nin çocukluk dünyâsını büyüleyen Kanlıca'daki yalı ve bu yalıda yaşayan insanlar, aslında Boğaziçi'nde yaşanan târihin de bir sembolü gibidir. Âile fertlerinin hemen hepsini yaşlı kadınların oluşturduğu söz konusu yalı halkını hayâta bağlayan yegâne bağ,

dînî disiplin, âhiret inancı ve içinde yetişmiş oldukları medenî üslûptur. Konuşmaları, susmaları, hal ve hareketleriyle âdeta devamlı şekilde şiir söyleyen yalıdaki ümmî kadınlar, Boğaziçi'nin derin ve ruhları olgunlaştıran ikliminde büyümüşlerdir. Yaz geceleri bütün Boğaziçi halkıyla berâber onlar da içki içer gibi kadeh kadeh mehtabı yudumlarlar.

Boğaziçi'nde mevcut müesses düzen hayâtın hemen her safhasına öylesine sinmiştir ki, gayrimüslim kadınların sandal gezmelerine çarşaf giyerek; Pierre Loti ve Fausto Zonaro gibi yabancı erkeklerin ise şehirde başlarına fes geçirerek dolaştıkları görülür.

Kanlıca'daki yalıda küçük çocuğu büyüleyen, masala benzeyen bir eski zaman odası vardır. Küçük çocuk, geçmiş zamanla ilgili hülyâlara dalmak, kaybolan zamânın içinde dolaşmak istedikçe, tek başına bu havuzlu odaya kapanır. Eski zamanları düşünmek, kaybolan hâtıraların rüyâsını yaşamak için bu sık sık tekrarlanan bir usûldür.

Kitabın sayfaları ilerledikçe, yazarın zaman zaman müthiş bir “fânîlik” duygusuna kapıldığı da olur. Onun, ebediyeti maddî âlemde ve eşyâlarda araması, yokluk duygusu üzerinde uzun uzadıya düşünmesi, çabucak bedbaht olmasına sebep olur. Onda kendisini derinden derine hissettiren fânîlik duygusuyla, yalılarda yaşayan kadınların özellikle akşam saatlerinde aynalar karşısında duygulanmaları tam bir bütünlük oluşturur. Akşam saatlerinde bilhassa gurup vakti ona, günün sona ermesiyle birlikte bir bakıma insan ömrünün de sona erişini hatırlatır. Yazar, kitabın “Yıkılan Yalı” bölümüyle, yalılarla birlikte hiçbir acıma hissi uyanmadan yok edilen, satılan ve dağılan bir medeniyete kendince âdeta bir ağıt yakar. Arada sırada: “Acaba onlar sâhiden var mıydı? O insanlar hakîkaten yaşamışlar

mıydı?” diye kendi kendine şüpheyile bâzı sorular yöneltirken, bu yıkılışı sessiz şeylerin bozgununa benzetir.

Çocukluğu herkese nasip olmayan bir çevre içinde geçen Abdülhak Şinâsi, Boğaziçi ve geçmiş zaman serisinin üçüncü kitabı - olan *Geçmiş Zaman Köşkleri*’nde ise, içinde büyüdüğü ve hâfızasında canlı hâtıralar bırakan büyükbabasının Büyükada’daki köşkü ile Çamlıca’daki Deli Enişte’nin köşkleri etrafında masala benzeyen yine o kaybolmuş dünyâyı hikâye eder.

İçî mûnis, merhametli, çevresine şefkat ve merhamet dağıtan insanların yaşadığı Geçmiş Zaman Köşkleri de, yalılarda olduğu gibi, eski zamânın, yazarın kaybolmuş çocukluk cennetinin hâtıralarıyla doludur. Apartman dâirelerine hiç benzemeyen bu köşklere, ağızlarından dökülen her cümlemin arkasından duâ okuyan ve “niyâza inanan” insanlar yaşamaktadır. Bizzat yazarın kendisinin bile, “Şimdi ben kendimi cennetten düşmüş bir adam gibi hissediyorum!” diyerek anlattığı mekân, büyükbabasının Büyükada’daki köşküdür. Bu köşklere, o gün yaşamakta olan hayâtın felsefesini iliklerine kadar sindirmiş saygıdeğer insanlar oturmaktadır. Meselâ, yere düşen bir çöpü alıp maşa ile faraşa atmak için hizmetçi tutan bir Mihrice-mal Hanım, marpuç yutmak sûretiyle mîdesini temizlemeye kalkan başka bir temizlik hastası Râkım Bey ve hayâtı boyunca Ada’dan çıkıp İstanbul’u görme arzusu duymamış bir Hani vardır. Bütün bu insanları günümüzün değer ölçüleriyle anlayabilmenin çok güç olduğunu belirten yazar, bâzen, modern romancıların yaptığı gibi, eski zaman eşyâlarına ruh vermekten de hoşlanır. Onun diğer eserlerinde olduğu gibi, bu eserinde de, bir medeniyeti ve bir dönemi yansıtan geçmiş zaman eşyâları oldukça önemli bir yer tutar.

Rumelihisarı’ndaki yalıdan sonra Ada’daki köşk, Abdülhak Şinâsi’nin ikinci masal dünyâsını meydana getirmektedir. Aradan yıl-

lar geçtikten sonra bu köşkte geçirdiği çocukluk günlerini hatırlayan yazar, geceleri çamlıkta ağaçların uğuldayarak tuhaf sesler çıkarmasını farklı duygularla açıklar. Yıllar sonra, “Sabahleyin bahçede ve bahçenin setlerinde ve balkonlarda, saksılarda veya vazolarda tabiatın mücevherlerine benzeyen, fakat bir kalp rikkati ve bir yüz güzelliği gösteren çiçekleri bulurum. Ve bütün gün birinden ötekine koştığım bu çiçeklerle âdetâ sarhoş olurdum.” diyerek, yalılarda olduğu gibi, bu masal dünyâsının üzerindeki tesîri, özellikle köşkün bahçesinde geçirdiği saatleri bir ömür boyu unutamaz. Burada da kaybolan birçok şeyin arkasından gözyaşı döken yazar, geçmiş zamanla ilgili köşklere gördüğü hemen her şeyi anlatmaktan geri kalmaz; hattâ onlara değişik ve yeni anlamlar kazandırmaktan da ayrı bir zevk duyar.

Fânîlik duygusunun hissedildiği yerde, kendiliğinden bir ironi başlar. Köşklere, altmış sekiz yaşın arkasından geçmiş zamâna bakan Abdülhak Şinâsi, kaybolmuş mutlu çocukluk günlerini anlattığı köşklere birlikte kaybolan zamânın arkasından birtakım fânî tesellîlerle avunmaya çalışır. Edebiyatla meşgul olmayı da bu tesellîlerden biri sayarak, insanların yaşlandıkça daha pahalı oyuncaklara muhtaç olduklarını söyler.

*

Abdülhak Şinâsi Hisar’ın, büyük ölçüde geçmiş zamanla ilgili duygu, düşünce ve olayların nakledilmesine önem verdiği roman, hâtıra ve biyografilerinde kullandığı dil ve üslûbun, klasik nesir cümlesinden çok şiir diline daha yakın olduğu, onun derhal dikkati çeken başlıca özelliğidir. Günlük konuşma dilinden çok farklı olan ve daha ziyâde tasvîre dayanan süslü üslûbuyla o, gerçekçi temâyüllerin hâkim olduğu bir Cumhûriyet devri yazarından ziyâde, bir eski zaman adamının sohbet üslûbunu hatırlatmaktadır. Cümleleri üze-

rinde bir kuyumcu titizliğiyle çalışan ve bu özelliğiyle devrinin bir üslûp virtüözü kabul edilen Abdülhak Şinâsi'yi yakından tanıyanlar, bir kısım Fransız ve Latin kökenli yazarların ona en güzel, fakat en çileli hediye olan bu sanatkârane üslûbu elde edebilmesi için bir cümle üzerinde bâzen günlerce meşgul olduğunu naklederler.

Yenileşme dönemi Türk edebiyâtı içinde Abdülhak Şinâsi Hisar'ı, ülkemizde özellikle XIX. yüzyıldan itibaren dikkati çekecek şekilde görülmeye başlayan sığ gerçekçilik ve materyalizm gibi kaynağı dışarıda bulunan bâzı cereyanlara karşı, insan rûhuna, geçmişin hâtıralarına, özellikle târihe, Türk toplumunun millî ve mânevî değerlerine ön planda yer veren bir grup yazar arasında ele alıp değerlendirmenin daha isâbetli olacağı kanaatindeyim. ■

Ciğerdelen ve Safiye Erol

Celil Altınbilek

Safiye Erol 1902 senesinde Edirne Uzunköprü’de doğmuş, 2 Ekim 1964’te İstanbul’da vefat etmiştir. 13 yaşında Almanya’ya gitmiş ortaokul ve liseden sonra Münih Üniversitesinde Felsefe ve Edebiyat bölümünü tamamlamış ve doktora yapmıştır. 1926 yılında İstanbul’a döndüğünde, çeşitli dergilerde yazmış, 1935 senesinde ilk romanı olan *Kadıköy’ün Romanı* yayınlanmıştır. Yazar *Ciğerdelen*’i en çok sevdiği eseri olarak niteler. “*Ciğerdelen*’i yazarken on iki kilo kaybettim. İki defa bayıldım. Bitirdikten sonra hasta yattım”¹ der. Safiye Erol, hem batıyı hem de kendi medeniyetimizi tanımış, vatan ve îman topraklarına derinlemesine dalmış, kuvvetli kalemıyla Türk edebiyâtında sağlam bir yer edinmiştir.

Safiye Erol’un *Ciğerdelen* romanı Türk Edebiyatının şâheser ve güzîde eserleri arasındadır. 1946 yılında yayınlanan bu roman bir aşk hikâyesiyle başlar, târih bu romanın içine siner, Balkanlar’daki eski zaman dilimine ulaşır, yaşayışlar ve doğu-batı medeniyeti hakkında fikirler, olaylar beyan ederek devam eder.

Kendini anlatan baş kişinin bir hayli ilerleyen sayfalarda Turhan olduğunu öğreniriz, Turhan Bey yurtdışında okumuş, çok çeşitli işler yapmış, görmüş geçirmiş ve hedefe varmak için her şeyin mubah olduğuna inanan biridir. Tecrübelerinden bahsederken iki şeyin üzerinde durur. “Birincisi Türk Türk’e yaranamaz kıymet bilmez, ikincisi de parayı küçümsemek için, para sâhibi olmak gerekir.”² Di-

¹ Safiye Erol, *Makâleler*, Kubbealtı Neşriyatı, İst. 2002 s.62

² Safiye Erol, *Ciğerdelen*, Kubbealtı Neşriyatı İst. 17. Baskı 2018

ye anlatmasına rağmen iyi bir âile geçmişi olması ve üstün özellikleri ilerleyen satırlarda belirginleşir. Kendini anlattıktan sonra dedelerinden bahseder. Sonra da İstanbul’da sosyete muhîtinde, Canzi isminde sevgilisini tanıtır. Sonrasında Turhan’a verilen Canzi’nin yazdığı günlükler bir âilenin yüzlerce yıllık târihine ışık tutar ve kitabın en önemli bölümünü oluşturur.

Ciğerdelen yerleşimi, Osmanlı Devletinin ulaştığı son uç topraklardan olup, Estergon’un karşı tarafında ve onun nâhiyesidir. Hikâye târihteki yaşanmış olaylarla desteklenmiş, toplumun birlik içinde olmasına, bir ülkünün varlığına, Müslüman olup hizmete giren Gayri Müslimlerin yaptığı hizmete de işâret edilmiştir. Hersekzâde Ahmed, Hersek Beyi Kosoviç’in küçük oğludur. Rehîne olarak Fâtih’in sarayına verilmiş, Enderun’da eğitim görüp, Müslüman olduktan sonra devlet hizmetine girmiş, birçok önemli görevden sonra beş defa Büyük Vezir olmuş, Fâtih’e, Bâyezid’e, Yavuz’a hizmet etmiş, hayır hasenatta bulunmuş, câmiler, vakıflar imâretler bırakmış biridir. Kahramânımız atasıyla rüyâsında konuştuğunda der ki, “Fâtih Mehmed’e hizmet etmek dünyânın en şerefli işidir, yeryüzünde ondan daha mükemmel bir insan yoktur.”

Kadın kahramanımız Canzi, kendine güveni tam, her türlü sosyal muhîte giren, tam bir batılı gibi yaşayan, fikrî bütünlüğüne ulaşmış bir kadındır. Hem tanbur çalmakta, hem de yabancı âdetleri bilmektedir. Babası Millî Mücâdele’de şehit olmuş Miralay Cevad’dır. Âile Rumeli muhâcirlerindendir. Bu kadın tipi, cumhûriyetin ilk yıllarındaki kadını sosyal hayâtın içinde gören zihniyetle aynıdır. Canzi, çok zaman evinin salonunda asılı Atatürk resminin altında onu gözleriyle selâmlar ve “O, bizi finale götürdü, bilgimiz, görgümüzle hiç bir şeyimiz eksik değildi... Atatürk, serhadli gâzî’dir, tıpkı

atalarımızın Tuna boylarındaki serhadli gâzi oldukları gibi,” diye düşünür.

Turhan Bey, “O bütün ömrümce uyur ve uyanık, içim yana yana aradığım erişilmez sır ve güzelliğin timsâli gibi önümde boy verdi. Bir çift yakıcı ela göz kâinatla benim arama girdi. Hayâta daldım çıktım, bir çuvaldız boyu yol gittim. Onu çok eski zamanlardan beri tanıyor gibiydim. Onu hayâtı özler gibi özlüyordum. Gönlümde açılan bir âlem değil kâinattı”³, diye yanıp, yakılır.

O’nu bu şekilde yakan Canzi’nın asıl adı, Macar’dan dönme ninesinin adıdır, Cangüzel; “Bize Hak’tan bir inâyet olur mu?”

“Mâcerâmız bir hoş rivâyet olur mu?”

Diyerek, bu defa, Cangüzel kalemini eline alır ve ataları Sarı Sipâhileri anlatmaya başlar;

Ahmed Paşa oğullarından Turhan Bey’e, Varat fethinde gösterdiği yararlılıklar dolayısıyla Stolni-Belgrad Sancağında, kullanımına topraklar verilir. Merkeze üç saatlik mesâfede yeni bir konak inşâ ederler. Toprağı şenlendirir, bağlar, bahçeler arasında Turhan Bey, oğlu Veli, torunu Sinan ve yanında maiyeti, askerleri, hâne halkı ile birlikte koskocaman Şâhinbey konağına besmeleyle yerleşirler. Yaptıkları iş kolay değildir. Hem serhadleri korumak, hem de yüzlerce atlı ve kendileri tarafından tutulmuş ve donatılmış nice gönüllülerle silahlarını kuşanıp, Budin Beylerbeyi’nin emrinde savaşa hazırlanmaktadır. Yaptıkları gâzalardan birinde Turhan Bey’le torunu Sinan, Cığerdelen yakasında şehit düşerler. Bütün Tuna memleketlerinde ve serhadlerde, gözbebeği gibi sevilen ve kayrılan bir takım atalıklar, kocalar vardı ki, Veli Koca bunların en namlı olanıdır. O’nun fânî dünyâda baş dileği îmânı bütün tutmak, Türk’ün kızıl elması Beç-

³ A.g.e

Viyana'ya yürümek olup "insanlığın kurtuluşunun ancak mukaddes sancağın gölge saldıği ülkelerde gerçekleşeceğine" inanır.". Veli Koca, torunu Mustafa Durakça'yı terbiye eder, büyütür. O da dedesine lââyık olur, on beşinde gazâlara katılır, büyük yararlılıklar gösterir, buna karşılık başına gâzîlik çelenkleri ve turna telleri takılır. Fakat hayat hep savaştan ibâret değildir. Mustafa, yine Enderun'da yetişmiş renkli bir sîmâ ve gönül eri olan yol arkadaşı Hâfız Nûri ile birlikte çıkılan sürek avlarından bir türlü gelmez, Macar köylerinde konaklar, azıcık harama el vurur, bir kâfir beyinin kızına vurulduğu duyulur. Veli Koca vaktin geldiğini düşünerek ve Mustafa'yı bir hânedan kızıyla evlendirmeyi düşünür, yanına çağırır. "Sen bir kâfir bânûsunu nikâhlamak dilermişsin der" Mustafa, "ben ona can ve dilden gönül verdim. Allah'ın emri peygamberin kavli, siz efendimizin izniyle, tâlibiyim" der. Veli Koca'nın bir şartı vardır. "Seni aşk imtihanına tâbi tutalım Muhittin Abdal ile on gün çileye soyun, sonra fikrin değişmezse o bânû'yu (Cangüzel) getir," On gün sonra Mustafa fikrini söyler, "önce malının önemli bir kısmını hayır işlerine sarf edeceğine, suyu olamayan Ahlattepe'ye bir çeşme yaptıracığını söyler. En çok seven en büyük işleri başarmak zorundadır, âşık olan zâten alacağını almıştır," der ve de artık bir şey istemez. Bu vazgeçmeyi bilişten sonra Cangüzel'i eş olarak alır. Mâdemki âşıktır bundan sonra ise hayatta o hep geri verecek, faydalı olacaktır...

Romanda, hem bu hikâyelerin devâmı, hem de, yapılan mücâdeleler nesilden nesille yaşananlar gerçek hayatta olduğu gibi ete kemiğe bürünmüş şekilde anlatılır. Daha sonra yedi peçeli bölümünde ise, Hâfız Nûri'nin kızı Zühre ile küçük Sinan arasında çok gönül yakıcı bir aşk hikâyesi ile devam eder. Zühre iyi tahsil görmüş, geniş yürekli biridir. Küçük Sinan ise hayırsız çıkmıştır. Zühre'de ilâhî bir bağlanışın ve teslîmiyetin izleri görülür, çektiği onca eziyete rağmen sevgisinden ve aşkıdan vazgeçmez. Bu kadar sevgiye ve ta-

hammüle karşılık, Sinan atalarına benzememiş, safâlar sürmeye doyamamıştır. Zühre'yi boşamış ve yerine zengin ve çirkin birini almasına rağmen Zühre'den vazgeçmemiş, onu kullanmış ve üzme-ye devam etmiştir. Zühre ise sevgisini her eziyet ve zorluğa rağmen devam ettirmiştir. Kadın erkek ilişkileri hayâtın içinden derslerle anlatır, nasîhatler edilir." Zühre, ben evvela aşkı aradım, sonra Allah'ı aradım. Bunca çile pahasına aşkın da, îmânın da mânâsının insanlığa hizmet olduğunu öğrendim." der. Sinan'da görülen vefâsızlık, kayıtsızlık, ideallerin yok oluşu ve zevke, eğlenceye düşkünlük, kadir kıymet bilmemek, Osmanlı'nın son devrindeki güçten düşüp, değerlerinden uzaklaşmasıyla benzerlikler göstermektedir. Sonradan pişman olması ve değişmeye çalışması ise bir nâfile gayret olarak beliren, mâlûm sonu önleyememiştir.

Uçlarda, serhat gâzîlerinin yaşayışları, dünya görüşleri ve inançları anlatılırken ilintili olarak Devlet-i Aliye'nin de prensipleri ortaya çıkmaktadır. "Türk, adâlet üzere yaşar, her dem karşılıklı yaşadığı, yiğitçe çarpıştığı düşman ile sınır kardeşi diye tatlı tatlı geçinmeyi bilir ve düşmanı tahkir etmez."

Kahramanlar olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte belirtilir. Turhan, önce maksada ulaşmak için her şey mubah derken, sonrasında memleketine dönüp faydalı olmak istemesi, hep bir adım ileriye ve olumluya doğru gayret etmek, olgunlaşma üzeredir. Bu romanda, doğu-batı sentezi de çokça görülür. Fakat batıya yönelmek, o tarzda yaşamak bile geçmiş bir türlü unutturamamış ve geçmiş bütün ağırlığıyla onlara yön vermiştir. "Dedelerim, ninelerim ki asırlar boyunca ölçülü, biçili yaşadılar. Az konuşan, çok çalışan, kanaatle yiyip içen, küçük seyrek eğlencelerle avunan temiz kanlı, berrak gözlü, serin başlı, rahmete göçmüş dedelerimin mâneviyâtı önünde diz büktüm, sizlerle övünç duydum."

Burada dikkati çeken her ne kadar bizim medeniyetimizin ağırlığı ön plana çıksa da kahramanların doğu ve batıyı birleştirme, kaynaştırma çabaları ve her iki medeniyete âit olma düşüncesi mevcuttur. “Eğer yeni bir ideal mukadder olacak ise, ancak iki âlemin terkibinden doğabilir.” “Serhadli Türkler doğuyu ve batıyı barıştırıp kendilerinde birleştirmiş insanlardır.”⁴ Gazâ rûhu ve tasavvufî görüşler de sık sık karşımıza çıkmaktadır. “Hakkı seven âşıkların eğlencesi tevhid olur.” “ Her birimizde cümle hakikatleri elinde tutan bir benlik var. O kudretli Sultan kat kat örtü altında gizleniyor, sır saklıyor”⁵ “Biz, ne mutlu günümüzde ne çok sevinir, ne yaslı günümüzde çok yeriniriz. Biz bostan dolabının sandukçaları gibiyiz. İçimize bir şey dökülür, bir lahza bizde emânet kalır, hemen boşalır gider.”

Silahtar Târihi’nde söylendiği gibi, düşman Ciğerdelen’in altına gelip dört tarafından kaleyi ateşe verdi, içinde bulunan birkaç bin kadın erkek feryat figan ederek yandı, gitti ve dumanı havaya savruldu. Fakat Âli Devlet’in ülküsünü gerçekleştirmiş ve fedakârlıklar yapmış, o toprakları şenlendirmiş ecdâdımız, bizce hiçbir zaman, yok olmadı, gitmedi, yüreğimizde, gönlümüzde dağ olup dâim yerleşti...

⁴ A.g.e

⁵ A.g.e

OKU (dukларım) DUY (dukларım) GÖR (düklerim)

Kemâl Y. Aren

“SEVELİM SEVİLELİM”¹

Efendim, söze bir Şeyh Şiblî² hikâyesiyle başlayacağım. Hikâye anlatıcılığı hoşuma gitmeye başladı zâhir, son zamanlarda hep bu tarzı seçişim ondan!

Mantık-ut Tayr’dan³ aldığım hikâyemiz şöyle:

Şeyh Şiblî’ye talebelerinden biri sorar: “Efendim, nefsinizi temizleme gayretiniz sırasında sizi etkisi altına alan hâdiselerden bahsedermisiniz?”

“Tabî! Şâhidi olduğum üç tânesi var ki onları hiç unutmam. Birini anlatayım:

Kadılık yaptığım yıllarda bir gün dâireme bir köpek ile bir derviş girdi. Köpek lisân-ı hâl ile dervişten şikâyetçi olduğunu, gerekeni yapmamı istediğini söylüyordu. “Nedir mevzû?” dedim. Anlattı: “Yolda gidiyordum. Ona zarar verecek bir şey yapmadım. Sâdece biraz yanına sokuldum ama o karnıma bir tekme attı, bağırsaklarım birbirine girdi. Canım çok yandı. Bu dervişten dâvâcıyım!” dedi. Der-

¹ “Sevelim, sevilelim!” sözü Yûnus Emre’ye âittir.

² Şeyh Şiblî : (861-946) Cüneyd-i Bağdâdî Hz.leri onun için ‘Zamânımızın yücelik tâcıdır!’ der. Tasavvufa yönelmeden önce Abbâsîler idâresinde vâililik görevlerinde bulunmuştur.

³ Ferîdüddin-i Attar’a âit tasavvufî içerikli eser.

viş e döndüm: “Bu hayvancığa niye tekme attın? Bak senden dâvâcı oluyor!” “Ya, şeyh! Ben Malikî mezhebinde bir Müslümanım. O sırada civardaki bir câmiden ezan sesi yayılmaya başladı. İkinci namazına çağırıyorlardı. Abdestliydim. Namaza yetişeyim diye acele yürüyordum. Bu kelp o sırada bana sürtündü. Abdestim bozuldu. O öfke ile bir tekme attım. Hepsi bu!” dedi. Hayvancığa döndüm: “Bak ne diyor, abdestini bozmuşsun! Neden ona süründün?” dedim. Bunun üzerine de köpek: “Yâ şeyh, ben bir sokak köpeğiyim. Günlerdir kimse beni sevip okşamadı. Sevgiye hasret kaldım. Bu adamı derviş kıyâfetiyle⁴ görünce dervişler cümle mahlûkâta muhabbet gösterirler diye düşündüm, (Yaradılmışı sevdim YARADAN’dan ötürü kavlince) Ondan muhabbet dilendim. Ama...” “Anladım! Haklısın! O hâlde sen söyle, ona ne cezâ verelim?” “Üzerindeki derviş kisvesini çıkart, yâ şeyh! Çıkart ki hemcinslerimden başkaları da görüp benim gibi yanılmasınlar!” dedi.

İşte evlâdım beni kendime getiren hâdiselerden biri bu!”

Efendim, Ferîdüddin Attar Hazretlerinin Mantıku’t-Tayr’da naklettiği hikâye böyle.(Sağına soluna ufak tefek bir şeyler ilâve ettim. Affola!...) Bunu niye şimdi hatırladım, niye sizlere nakletmek lüzûmunu duydum? Arz edeyim:

‘Bir nükte, bin hisse!’ denir. Düşündüm ki:

O zamânın dervişleri üzerlerinde, mukaddes inançlarının, mensûbu oldukları tarîkatın gereği bir kıyâfet taşırlardı, çünkü o kisse ve hatrına kendilerine saygı gösterilsin, isterlerdi.

Peki, bugün?

Bugünün insanına mensûbu olduğu cemiyette îtibar kazan-

⁴ O zamanlar her zümrenin mensupları kendilerine mahsus kıyâfetlerle gezerlermiş.

dıran veya öyle zannedilen neler var?

Neler olacak:

İşgal ettiği mekân: Ev, apartman, yalı, konak vb...

Mevki: Herhangi bir masadan tutunuz da aklınızın kestiği her yer.

Kullandığı vâsıtalar: Akıllı telefonda Rolls Royce'sa varıncaya.

Makyajına, giyimine, kuşamına, konuşma üslûbuna, davranışlarındaki ifâdeye kadar (beden dili, diye bir söz üretildi, seviyorum!) bin bir nesne...

Kendini tanıtmak isteyen, ilgili ilgisiz herkesten saygı ve alâka bekleyen cümle zevâtın etraflarından hürmet görmelerini temin eden unsurlar... Eğer hürmet ve îtibar görmek murâdımız ise, hoşumuza gidiyorsa bu avadanlıklara sâhip olduğumuz için Rabbimize hamdetmemiz gerekir.

Öyle ya, inançlı bir kimseye düşen budur!

Ve bunun yanı sıra,

İnançlı insan 'Yûnus Emre'nin deyişiyle,

'Yaradılmışı, Yaradan'dan ötürü sevmekle' mükelleftir.

İnançsızlara bir şey diyemem! O da kendi kavlince "İnsan hakları, falan filân..." desin! Benim sözüm 'Rabbim Allah!' diyenlere... Hem: "Her şeyi yaratan Hak!" diyeceksin hem de onun yarattıklarına saygı göstermeyeceksin! İşte bu kabul edilemez! En azından, ben kabul edemiyorum.

İzniniz olursa maksadımı misallerle biraz açayım:

Yaradılmışları gruplar olarak görelim: Cansız nesneler, taş-

toprak gibi; nebat, hayvan ve mübârek insan! Bunlara gerekli hürmeti, îtinâyı, îtibârı göstermediğimizi her gün, her birimiz çeşitli şekillerde görüp müşâhede ediyoruz veya görsek dahi durup üzerinde düşünmüyoruz.

Haksız mıyım? Peki, neler bunlar?

Her an elimizin altında olan eşyâlar meselâ: Oturup kalktığımız sandalyeyi hoyratça kullanmaktan tutunuz da, sofrada tabağımızda bıraktığımız lokmaya varıncaya kadar...

Unutmayalım, bütün mahlûkat insana ulaşmak ister. İnsan yaratılmışların en şereflişidir! Onun için bütün yaratılmışların en son yükseleceği son makam, insandır! . O bıraktığınız lokma... bir düşünün, lokma oluncaya kadar hangi yollardan, hangi çilelerden geçerek önünüze gelmiştir? Ve siz kendisini yerseniz vuslatı tamam olacaktır. Bunu istemekte, bu ânı beklemektedir! Heyecanla, iştia-yakla elinizi uzatıp onu ağzınıza götürmenizi bekliyor. Siz ise onun bütün çilesini, onca gayretini aklınıza bile getirmeden, elinizin tersiyle çöpe gönderiyorsunuz! Varlık mâcerâsı, kaldığı yerden yeniden başlayacak, belki pek ama pek çok seneler sonra aynı noktaya tekrar gelecek. Bu eziyeti ona revâ görmeye hakkımız var mı? Buna Hak da râzı olmaz!

Nitekim Sâmiha Anne şöyle diyor:

“Gün gelir insanın içine bir muhabbet kaftanı giydirilir ki, içindeki kötülükler yakılıp yok olur. Ammâ o, varlığına sıkı sıkı sarıldığı-mız kaftan yine bizim idraksizliğimiz yüzünden çekip çıkarılırsa nefse müteallik o, eski kötülükler bâkî kalmış ise ... ne kötü!”⁵

Bu Şeyh Şiblî'nin naklettiği hikâyenin aynısı değil mi?

⁵ *Edep Kapısı*- Fevzi Samuk, Kubbealtı Yay. İstanbul, 2010, s.39

Bakımını üstlendiğiniz bir saksı çiçeğini zamanında sulamadığınızda da aynı kadir bilmezliği görmüyorsanız siz Allah'ın 'Bakarlara ama görmezler!' diye işâret buyurduğu idraksizler sınıfından-sınız! Bilmem, yanılıyor muyum?

Cümle mahlûkata ve elbette insana karşı gösterdiğiniz umursamazlık, hoyratça davranışlarımız ve üstünlük taslamamız... "Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma....." âyetini, unutan bizler değil miyiz? Daha ne diyeyim?

Şeyh Şiblî'nin hikâyesini de bunun için naklettim! Bu umursamazlığımız, bu adamsendeciliğimiz sonunda bize o pek fazla sarıldığımız, îtibar verici nesneleri veren, verdiklerini elimizden alırsa... O zaman hâlimiz nice olur?

Hani bir kıssa vardır:

Saçlarının çoğu dökülmüş bir meczub, berbere girmiş, traş olmak istemiş. O sırada semtin külhanbeylerinden biri gelmiş, öfkeyle: "Kalk ordan, bu kabağa traş mı olur?" diye okkalı bir şaplak indir-miş meczûbun kafasına. Canı pek yanan garip, gözyaşını silerek kalkmış, oradan uzaklaşmış. Ardından külhanbeyi de işini bitirip yola düzülmüş. O esnâda nerden çıktıysa bir gemi azıya almış at, çifte ata ata gelip zâlim kabadayıya bir çifte vurmuş, adam havaya uçarak kafa üstü çakılıp orada kalmış. Meczub mevtânın başında durmuş ve: "Vallâhi, ben bir şey demedim; vallâhi demedim ama ne yapayım ki kabağın sâhibi râzı gelmedi!" der.

Muhabbetlerle...

15 Ağustos 2018

YENİ KİTABIMIZ

Çağ ve Hakikat René Gu  non'dan

Seçme Makâleler ve Yorumlar

Mustafa Tahralı

